

TOEKOMST RELIGIEUS ERFGOED

GEA Gelderse Erfgoed Alliantie

WELKOM
LIAN VAN DER ZON, ERFGOED GELDERLAND

Deze bijeenkomst wordt georganiseerd door de partners van de Gelderse Erfgoed Alliantie:

Provincie Gelderland

Gelders Genootschap

Geldersch Landschap & Kasteelen

Molenfederatie Gelderland

Erfgoed Gelderland

Monumentenwacht Gelderland

Gelders Restauratiecentrum

Gelderse Kerken (kwartiermaker)

PROGRAMMA

Arjen Woudenberg, directeur Gelderse Kerken, over de opgaveschets ‘Toekomst Religieus Erfgoed Gelderland’

Herman Wesselink, architectuurhistoricus met een passie voor kerkelijke bouwkunst, over de cultuurhistorische waarde van monumenten

Marieke Wiegel, directeur Grote kerk Breda, over de maatschappelijke waarde van kerken

Pauze

Saskia Croes, directeur Staring Advies, over de ecologische waarde van kerkgebouwen

Plenair gesprek

Afsluitende borrel

ARJEN WOUDENBERG

Directeur Gelderse Kerken

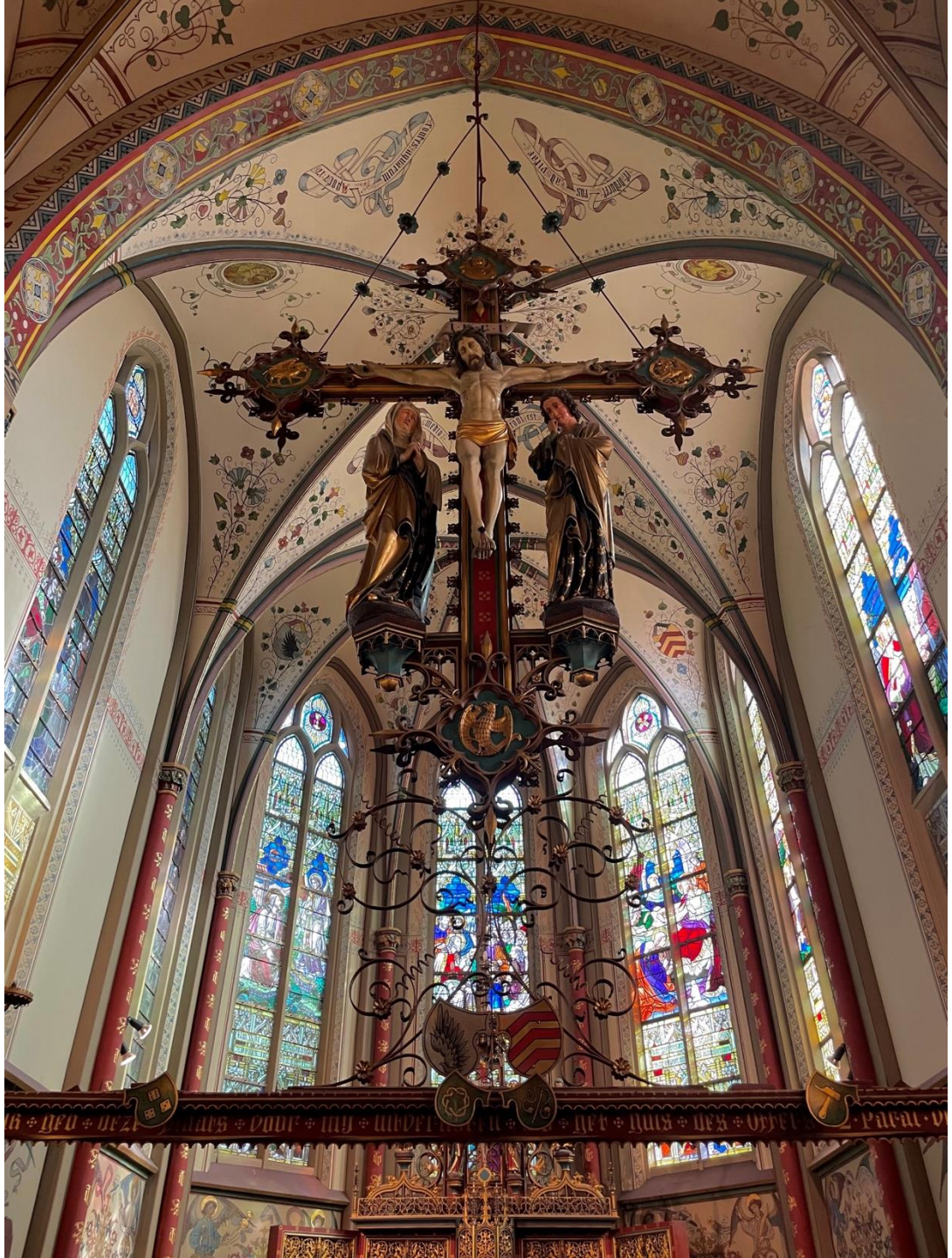

HERMAN WESSELINK

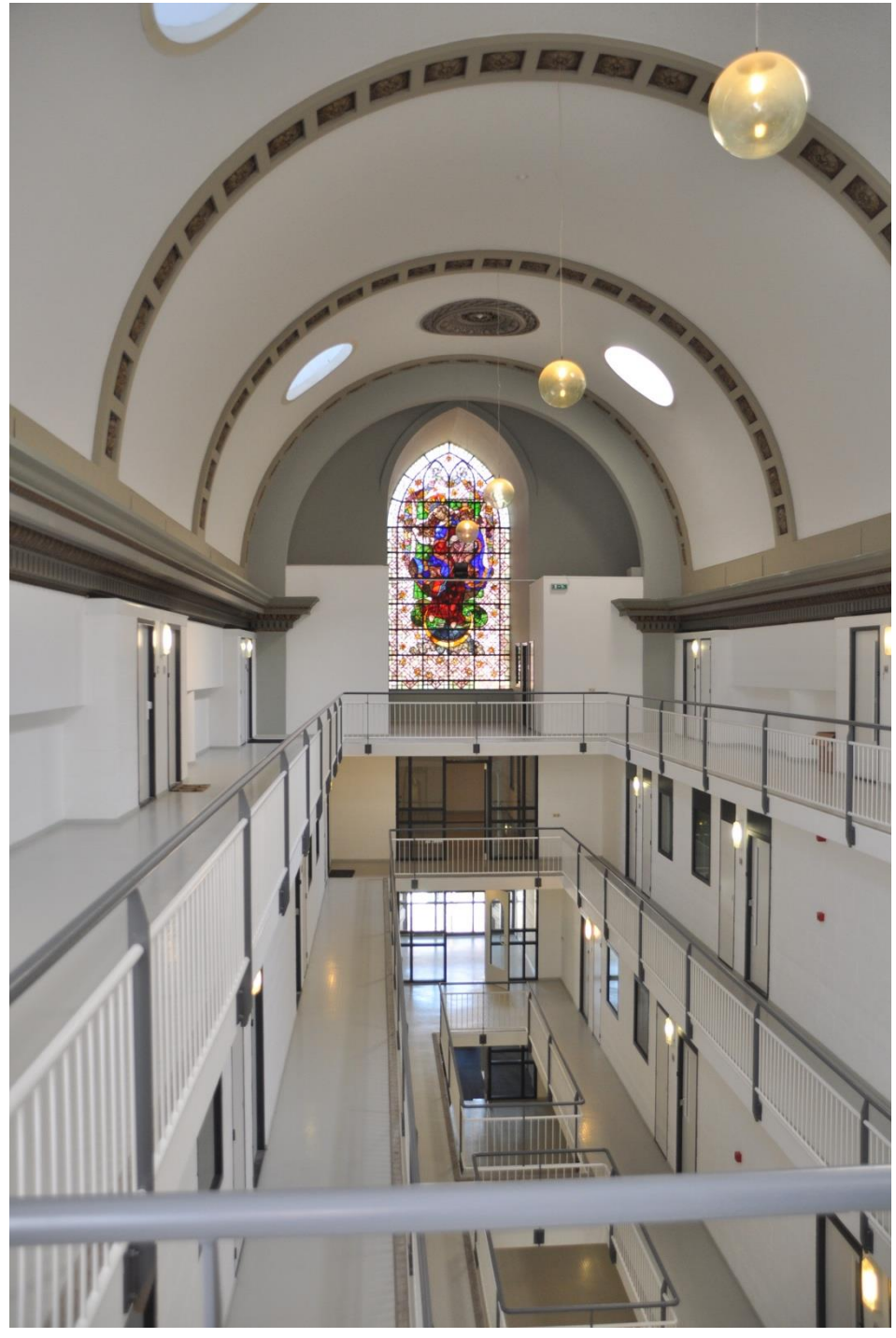
Architectuurhistoricus
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Onvervangbaar en bedreigd

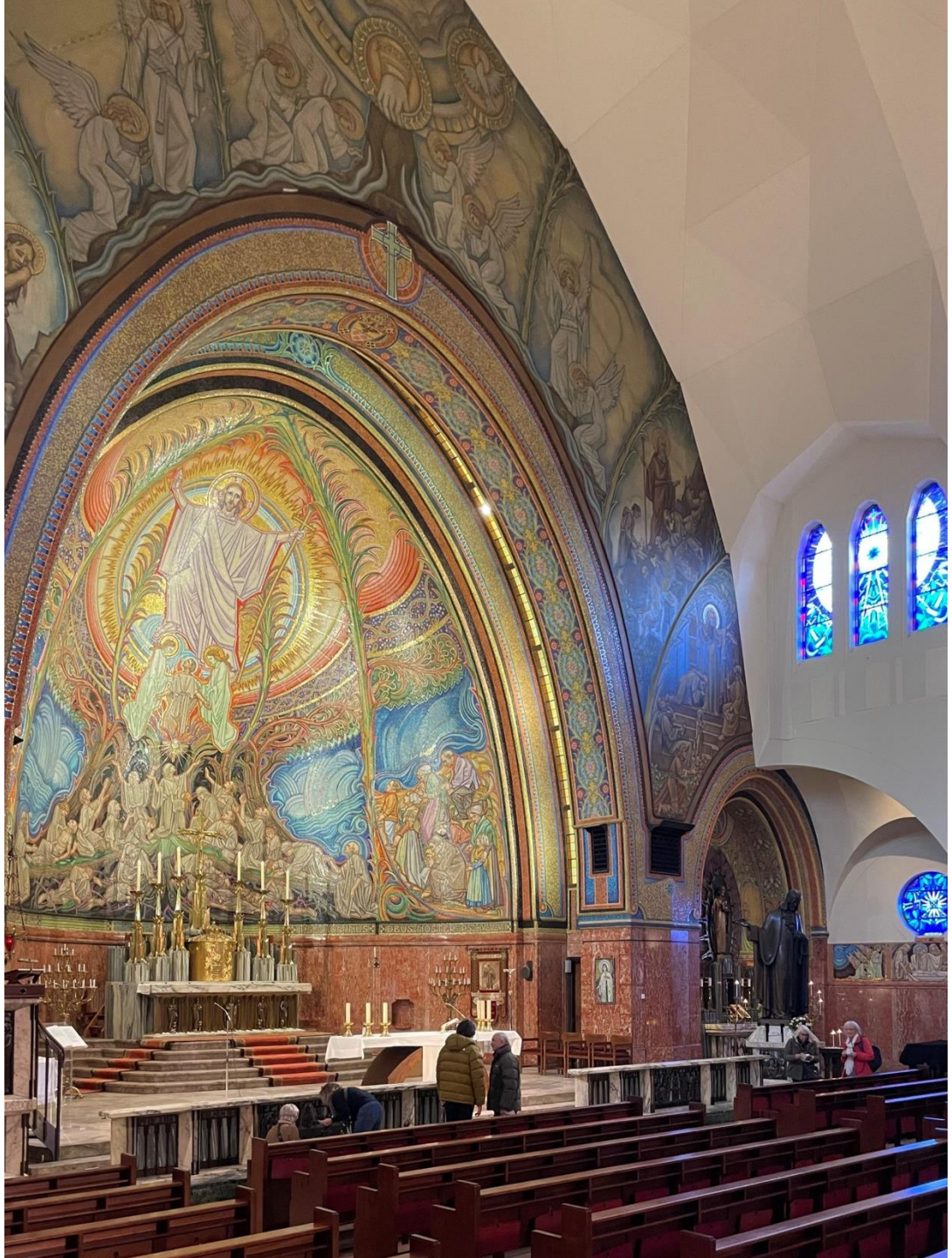
Kerkelijke interieurensembles in Gelderland

Herman Wesselink

“De mooiste kerk van Nederland”

Wat is een ensemble?

- “Samen” of “geheel” (volgens Google)
- het inwendige van een gebouw, huis, vertrek, auto, e.d., met name wat de aankleding, meubilering en stoffering betreft (volgens de *Van Dale*)

Definitie interieurensemble

- een op grond van de Erfgoedwet aangewezen rijksmonument met cultuurgoederen waarvan het geheel in onderlinge samenhang van bijzondere cultuurhistorische of wetenschappelijke betekenis is (volgens de RCE)
- monumenten waarin gebouw en inrichting een geheel vormen (volgens *Monumentaal*)
- een “geheel van roerende en onroerende zaken van (cultuur)historisch, wetenschappelijk, artistiek of technisch belang”, ofwel een gebouw met een of meerdere ruimtes inclusief de bijbehorende inrichting (volgens *Theoretisch kader interieurensembles*)

Vier categorieën ensembles

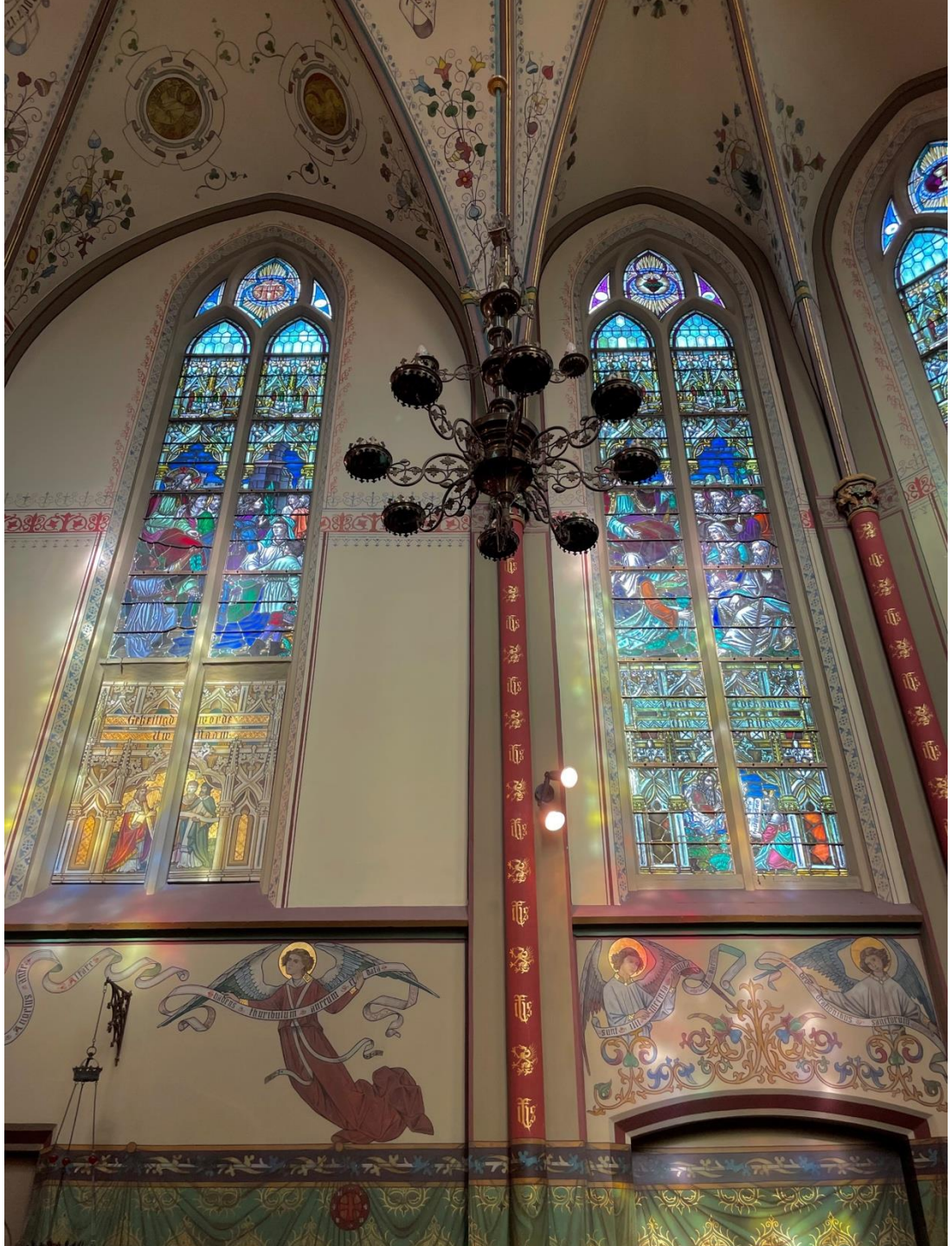
- Historisch gegroeid interieurensemble
- Interieurensemble door samenstelling binnen één periode
- Interieurensemble als totaalconcept
- Interieurensemble door herkomst

Historisch gegroeid interieurensemble

Interieurensemble door samenstelling binnen één periode

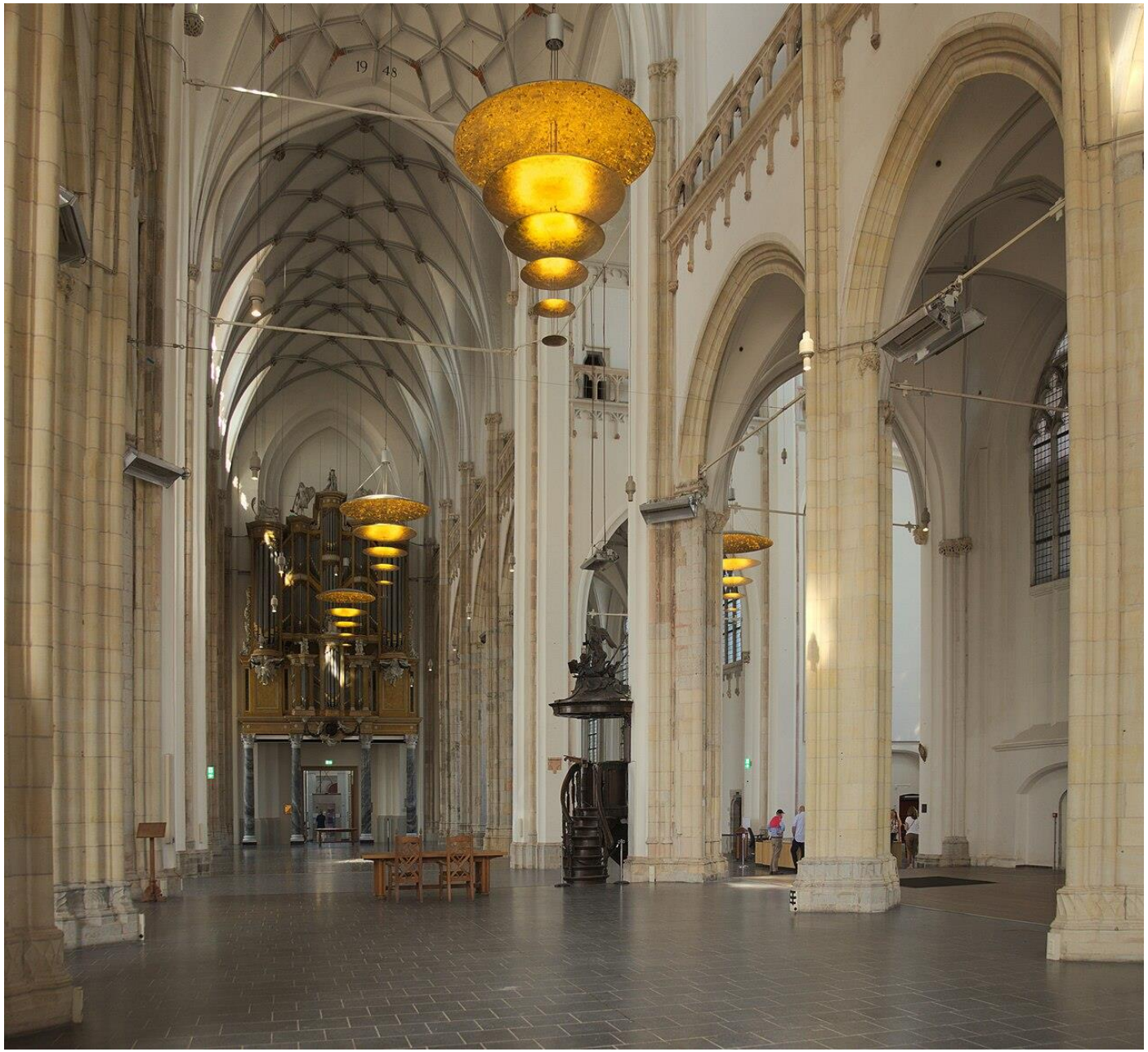

Interieurensemble als totaalconcept

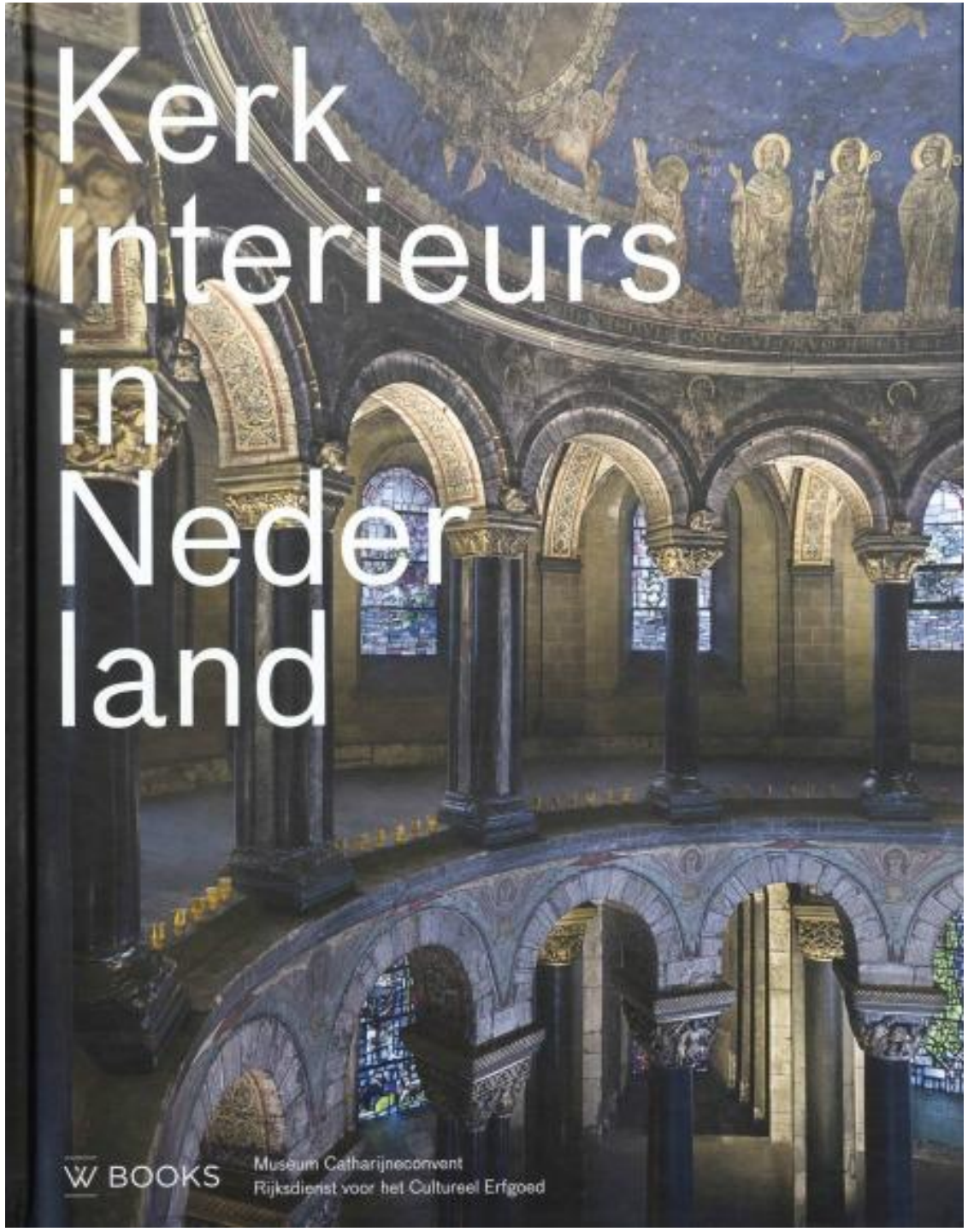

Foto: Diana Nieuwold

Interieurensemble op basis van herkomst onderdelen

Kerkinterieurensemble als tijdscapsule

Zes Gelderse voorbeelden

- Walburgiskerk, Zutphen
- Ludgeruskerk, Hall
- Grote Kerk, Apeldoorn
- Willibrorduskerk, Vierakker
- Cenakelkerk, Heilig Landstichting
- Hervormde Kerk, Ochten

Religieuze interieurs in Nederland
Waardevol erfgoed
Protestantse kerken
Museum Catharijneconvent
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Religieuze interieurs in Nederland
Waardevol erfgoed
Waterstaats kerken
Museum Catharijneconvent
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Religieuze interieurs in Nederland
Waardevol erfgoed
Kunstwerkplaatsen van de neogotiek
Museum Catharijneconvent
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Religieuze interieurs in Nederland
Waardevol erfgoed
Bossche Schoolkerken
Museum Catharijneconvent
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Herman Wesselink
EEN STERKE TOREN IN HET MIDDEN DER STAD
Verleden, heden en toekomst van bedreigde Nederlandse kerkgebouwen
UITGEVERIJ
LEON VAN DORP

Kerkelijk interieurensemble

- Waardering interieurensemble als criterium
- Eigenheid van kerkelijke monumenten
- Symboliek en religieuze betekenis
- Verstilling en binding met het transcendentale
- Kunsthistorische waarden
- Toenemende bedreiging voortbestaan

Het kerkinterieur op de schop
De gevolgen van de Reformatie voor de middeleeuwse kerken in Nederland
Marco Blokhuis
Jan Dirk Wassenaar

Walburgiskerk, Zutphen

Ludgeruskerk, Hall

Martinuskerk, Rijswijk

Oud-katholieke Kerk, Culemborg

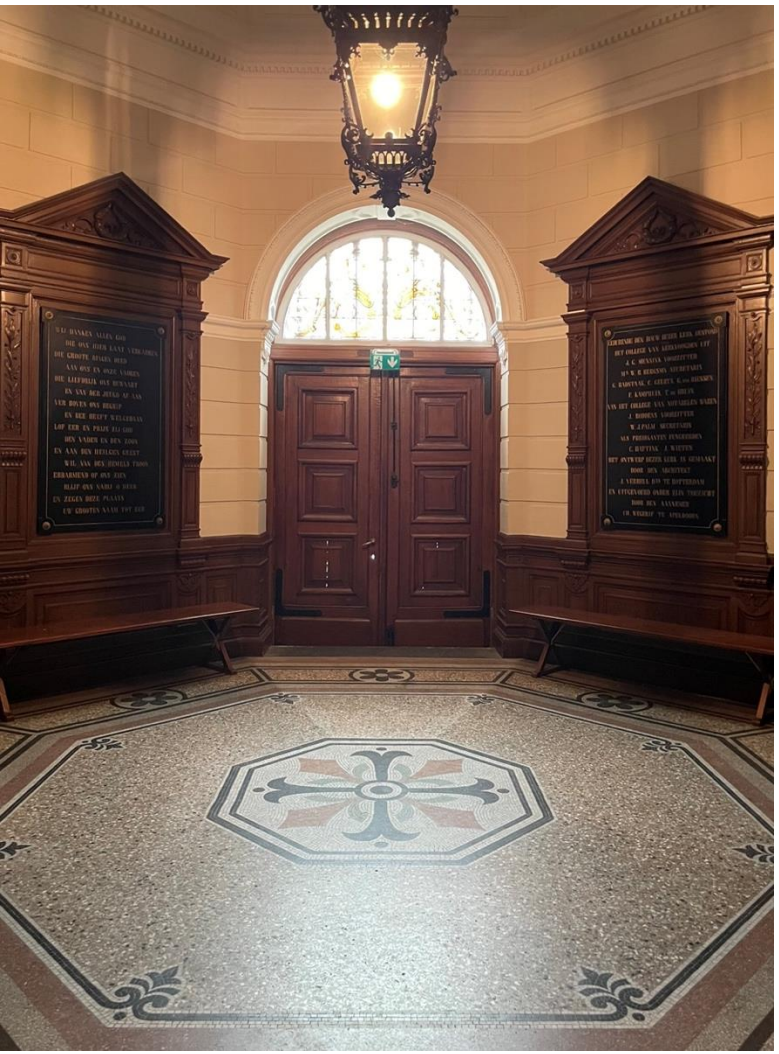
Foto: Diana Nieuwold

Grote Kerk, Apeldoorn

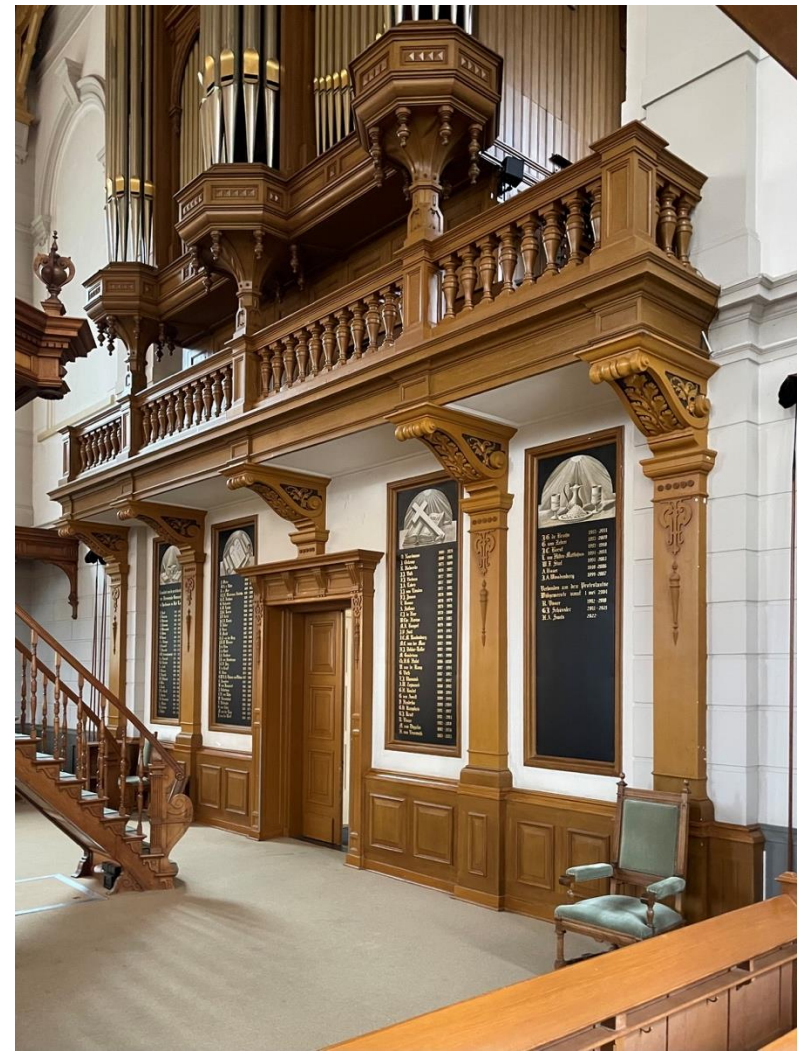

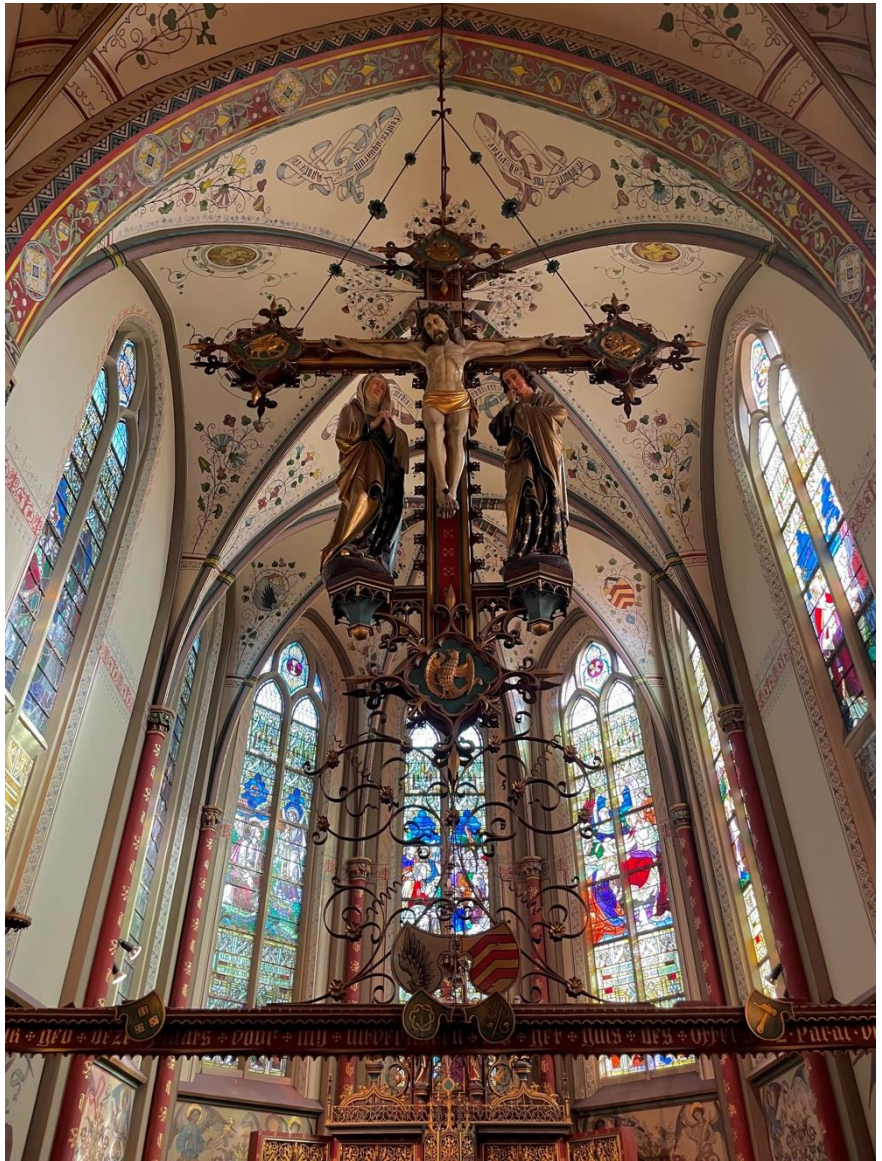

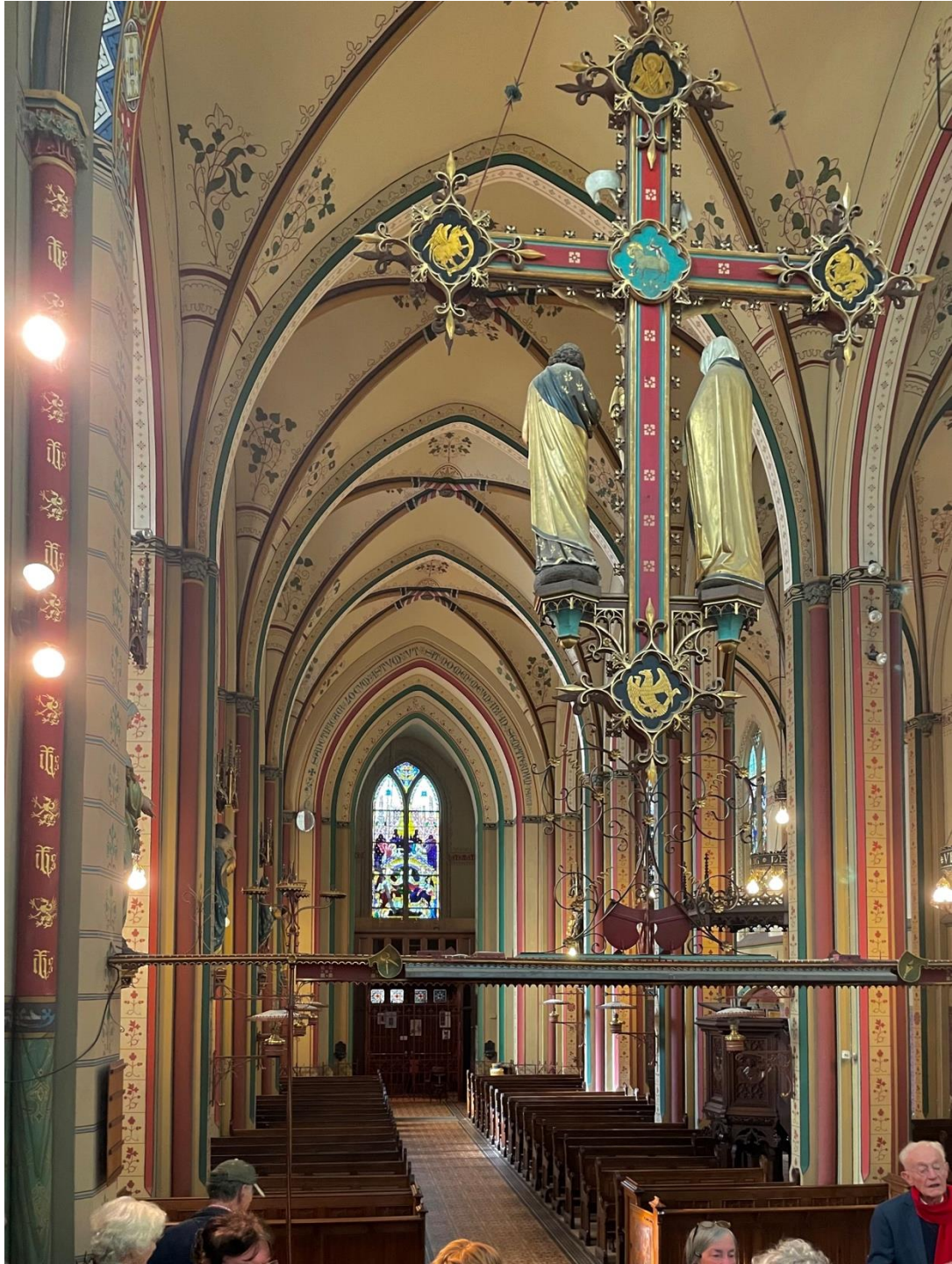

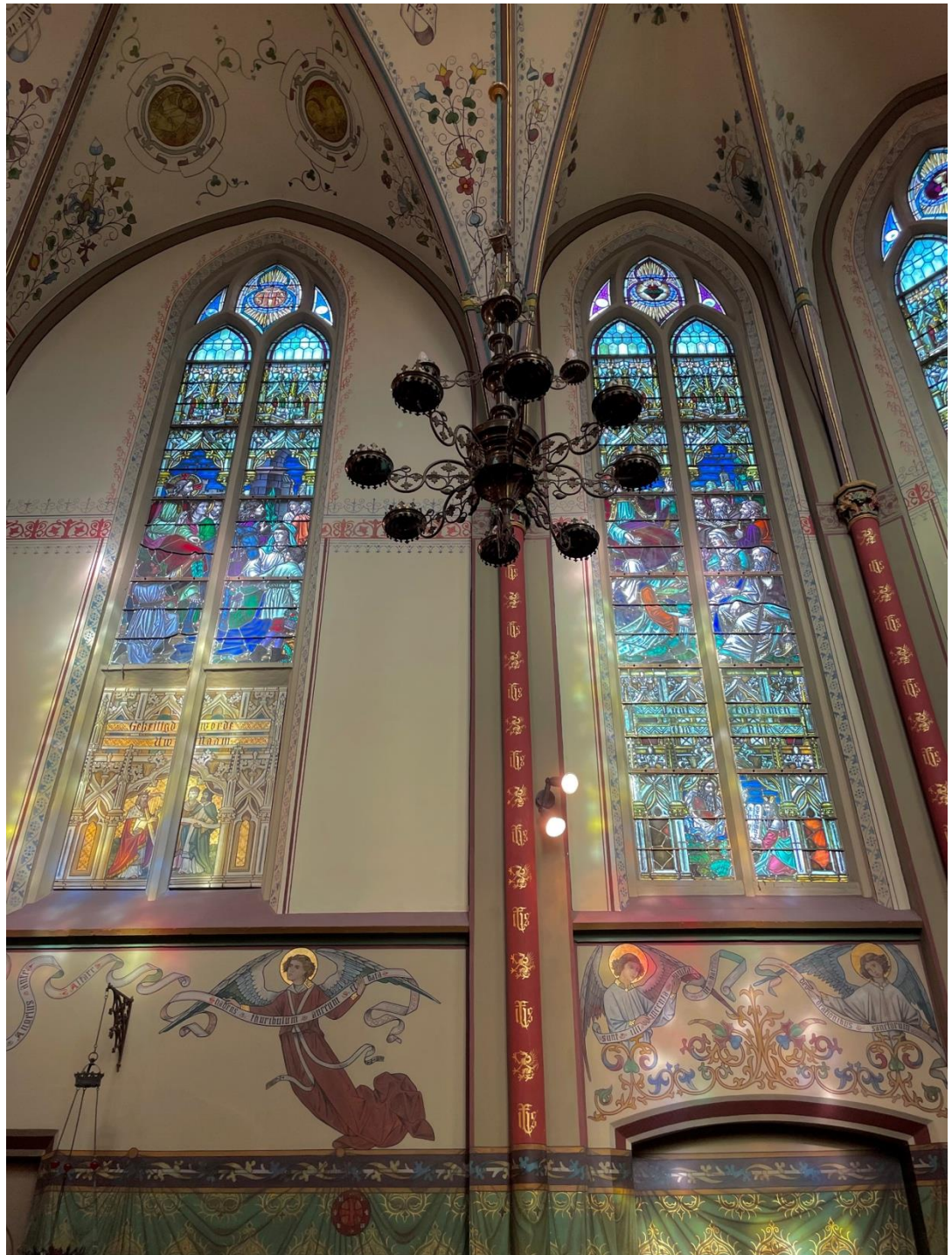

Oranje
Nassau
JE MAINTIEN
REGERINGSJUBILEUM
BEATRIX
KONINGIN
DER
NEDERLANDEN
1980 2005

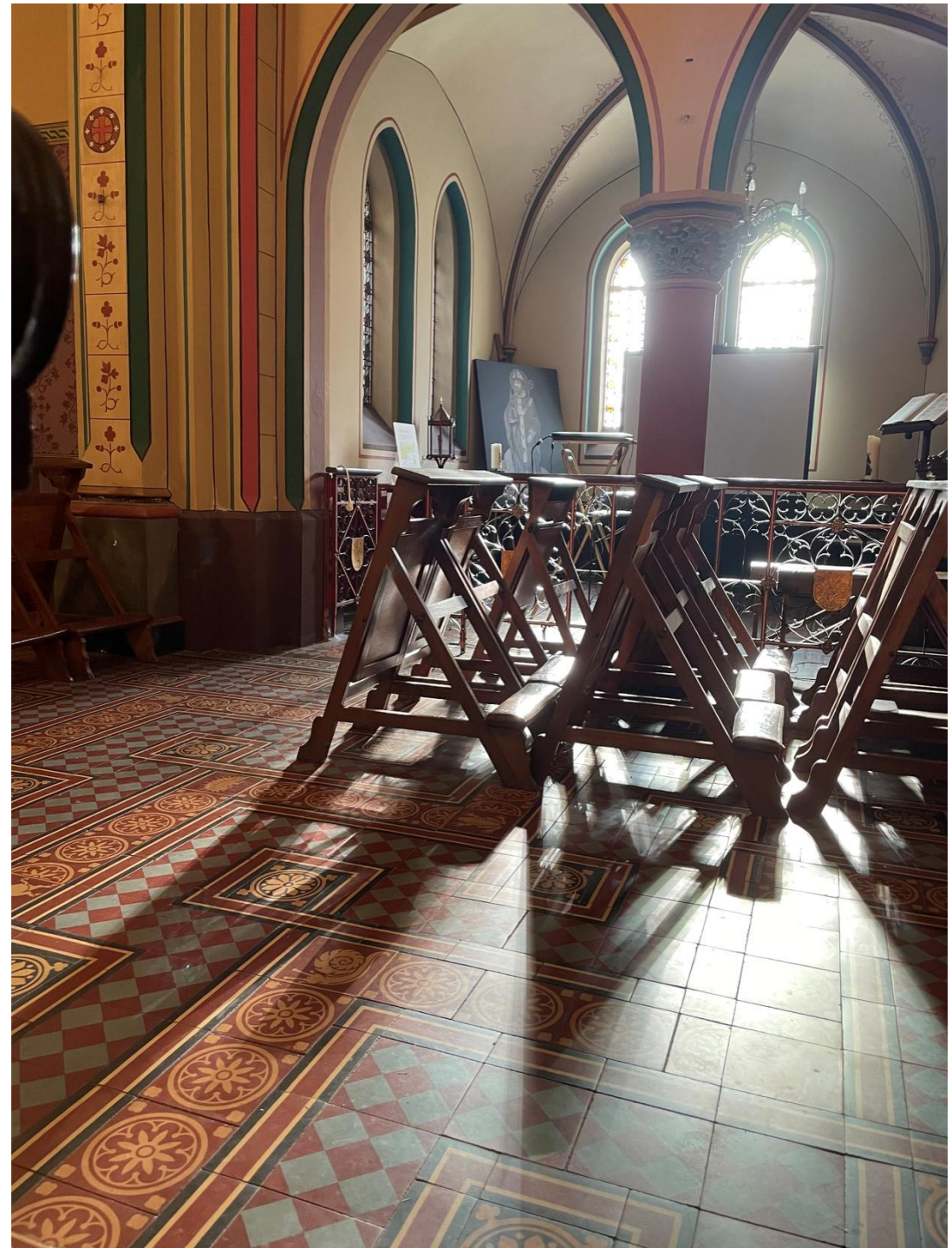

Willibrorduskerk, Vierakker

Judocuskerk, Hernen

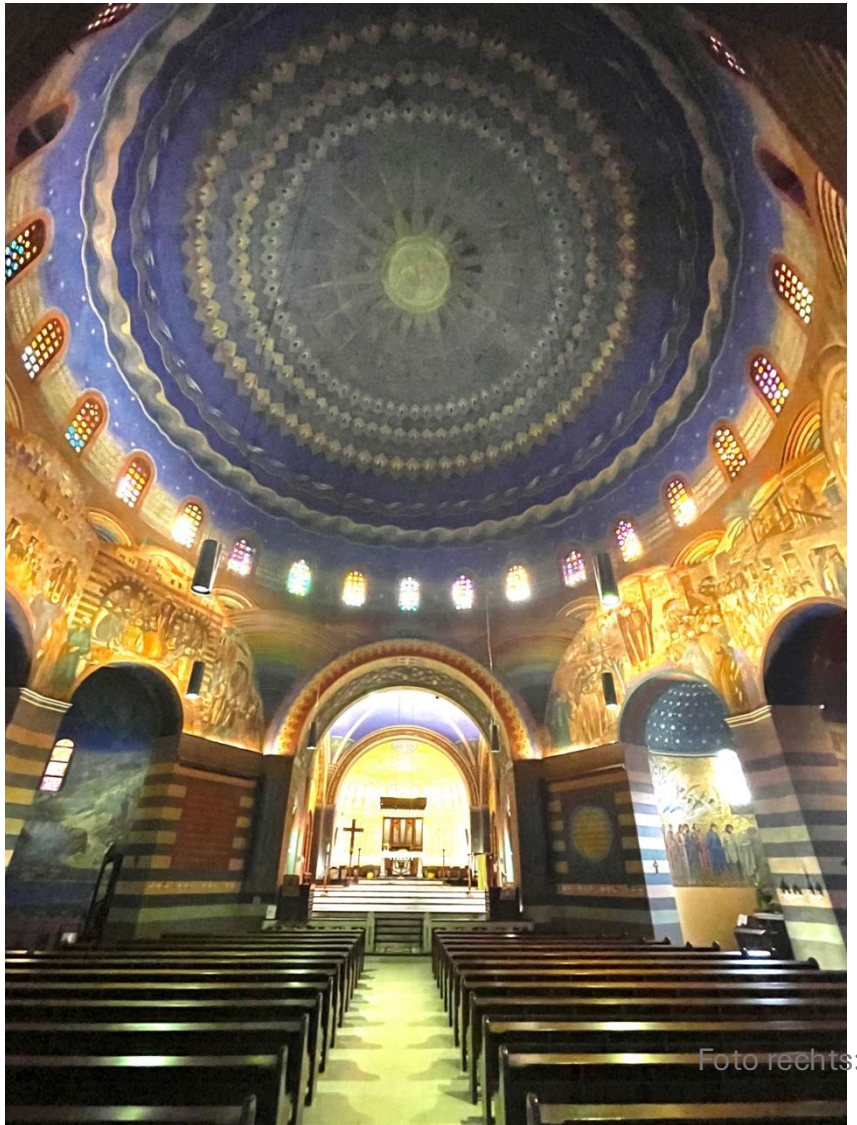

Foto: Diana Nieuwold

Cenakelkerk, Heilig Landstichting

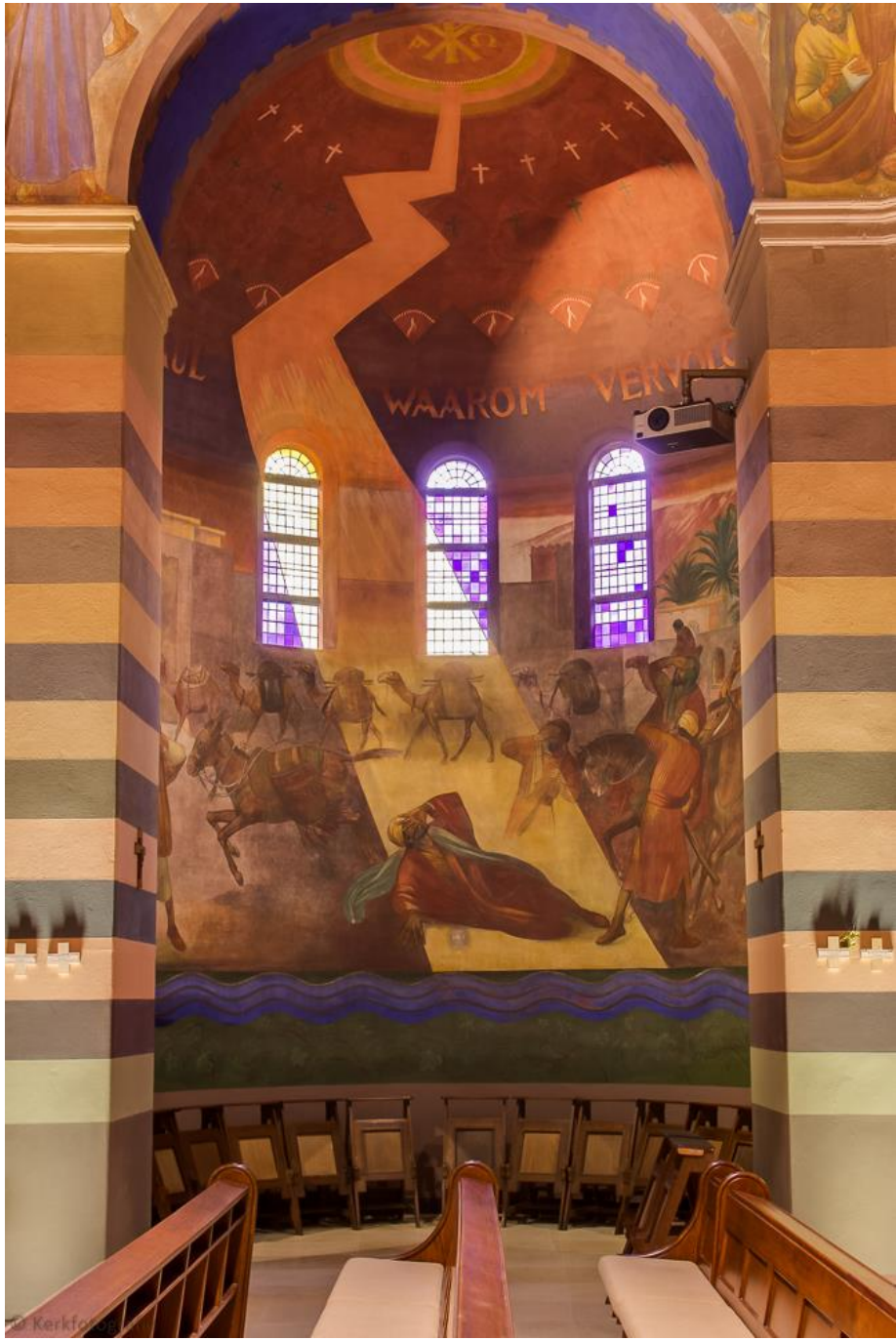
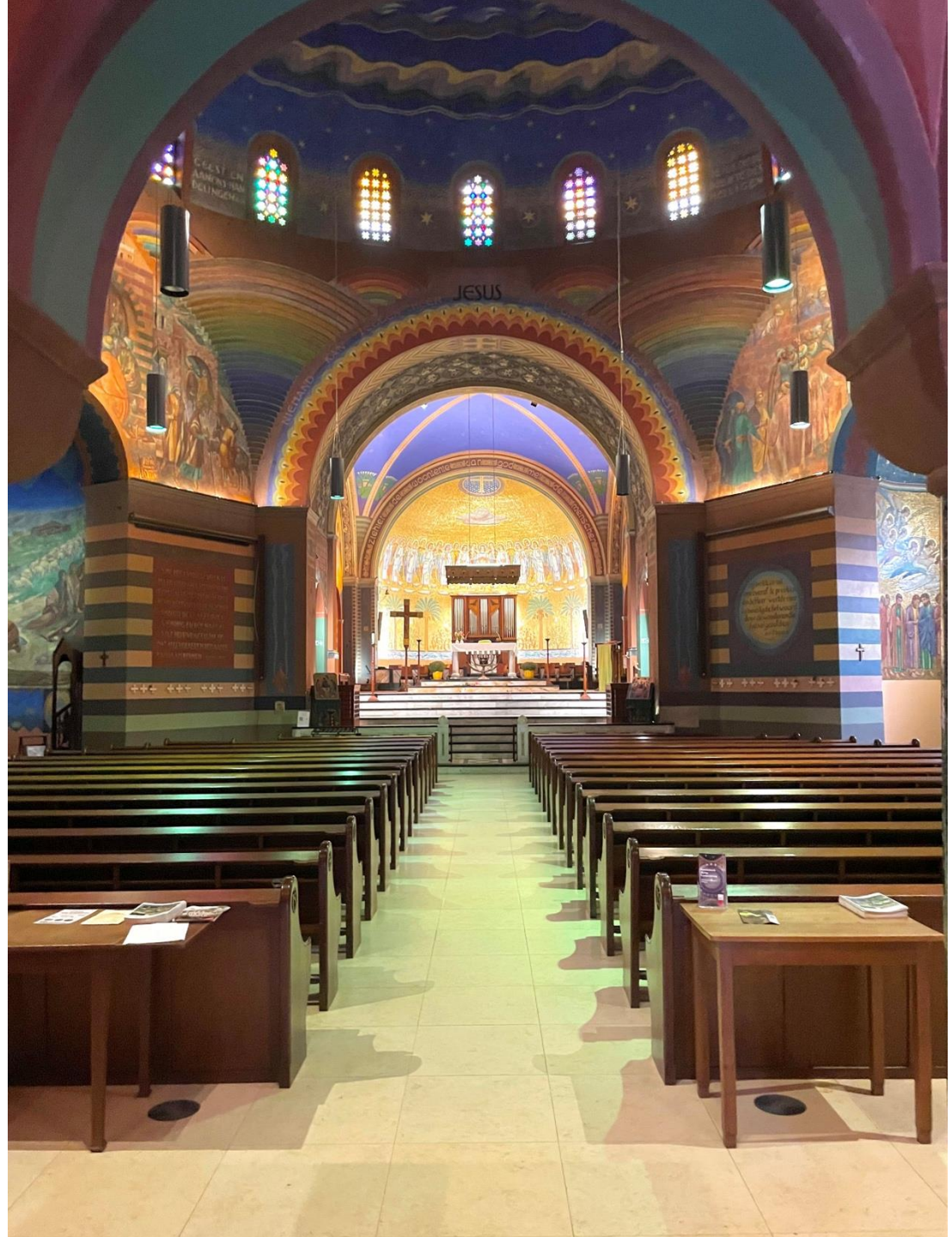

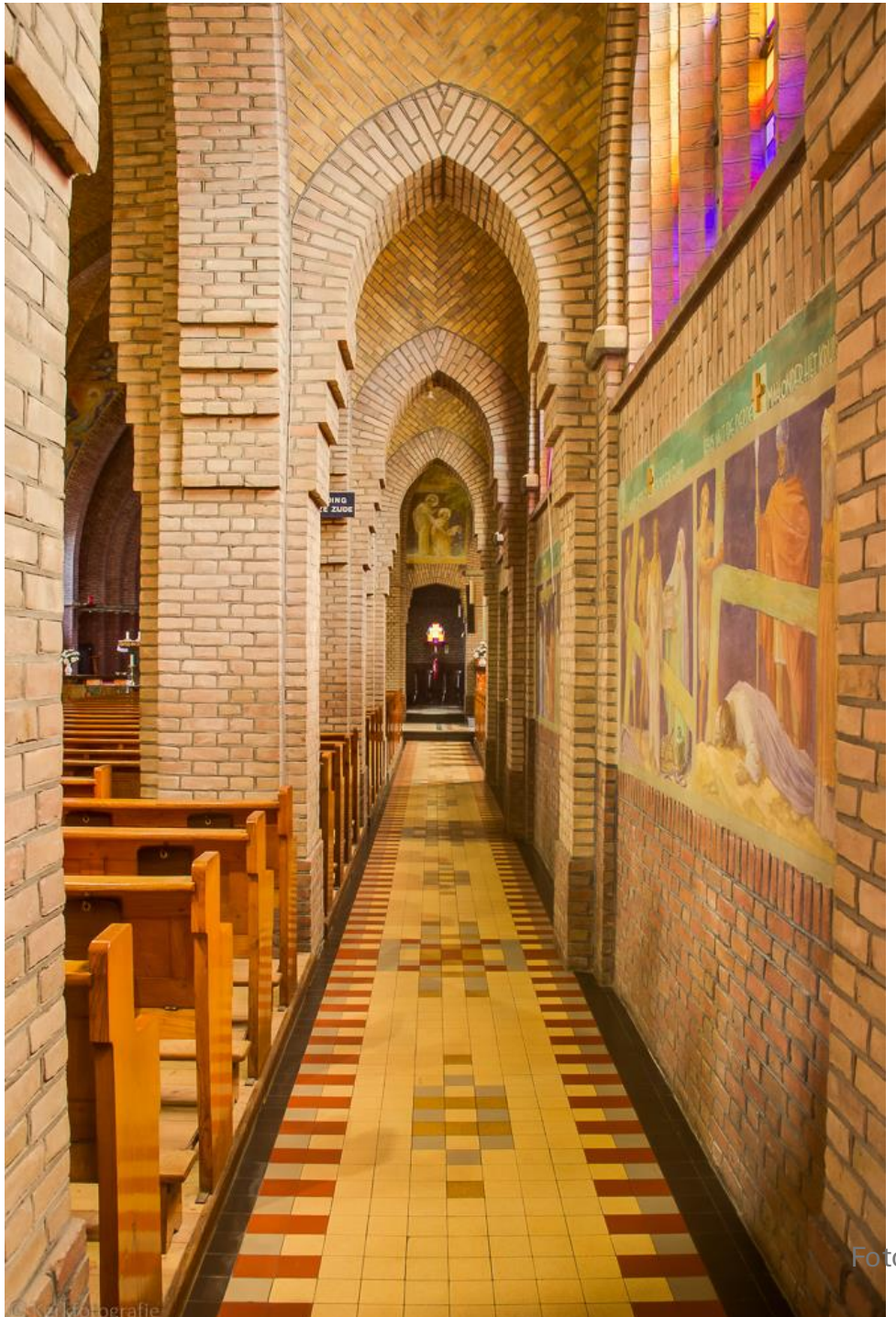
Foto rechts: Diana Nieuwold

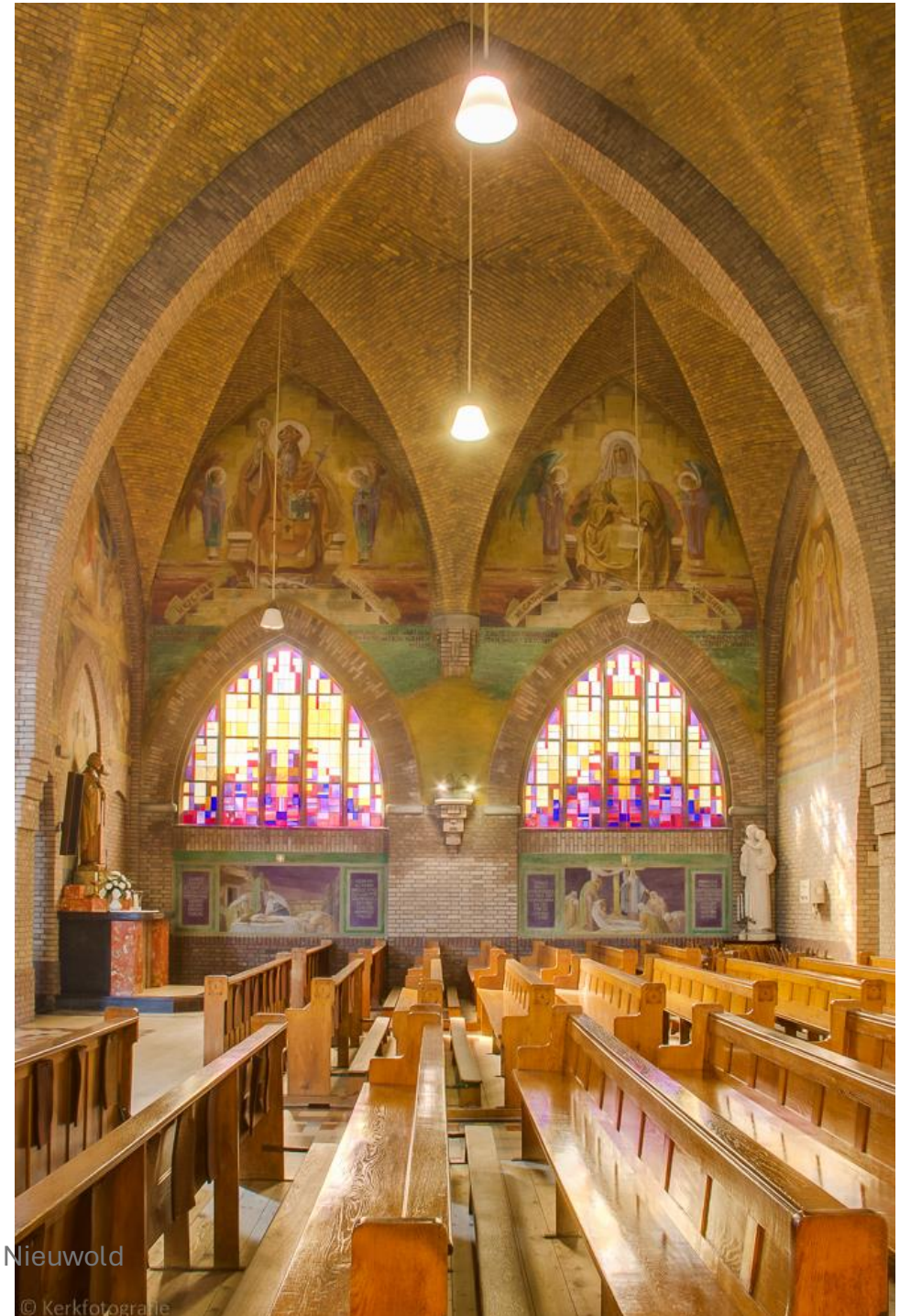

JESUS

O.L. Vrouw van Lourdeskerk, Mariënvelde

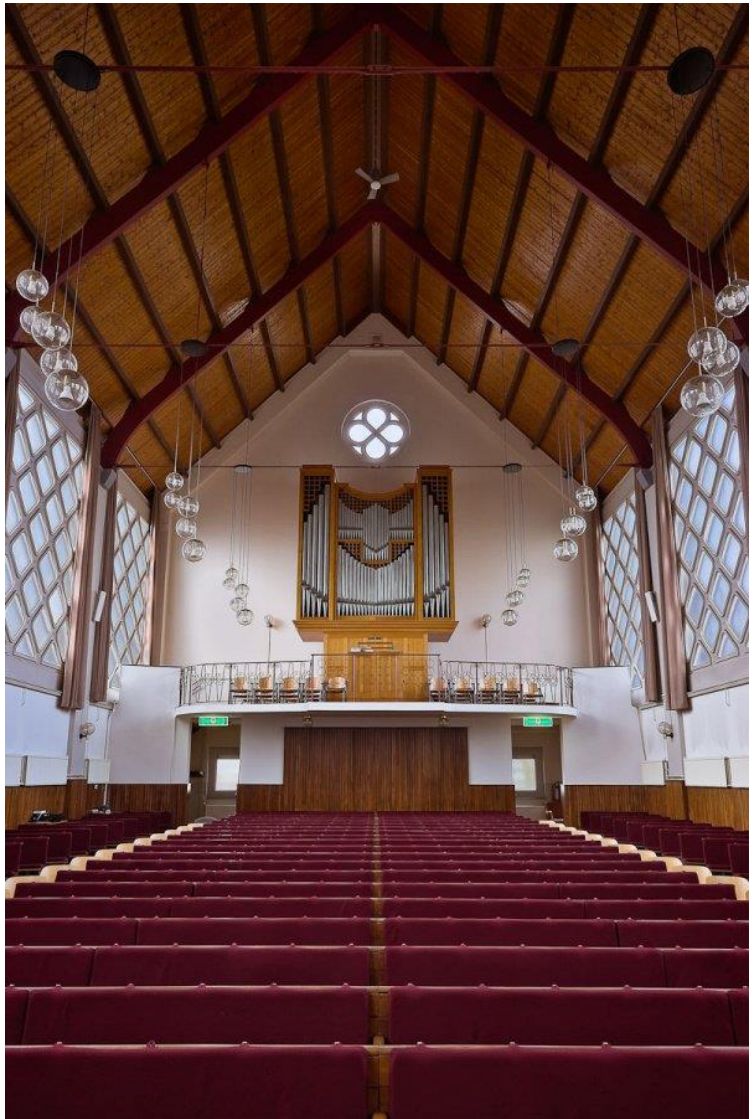
Foto: Diana Nieuwold

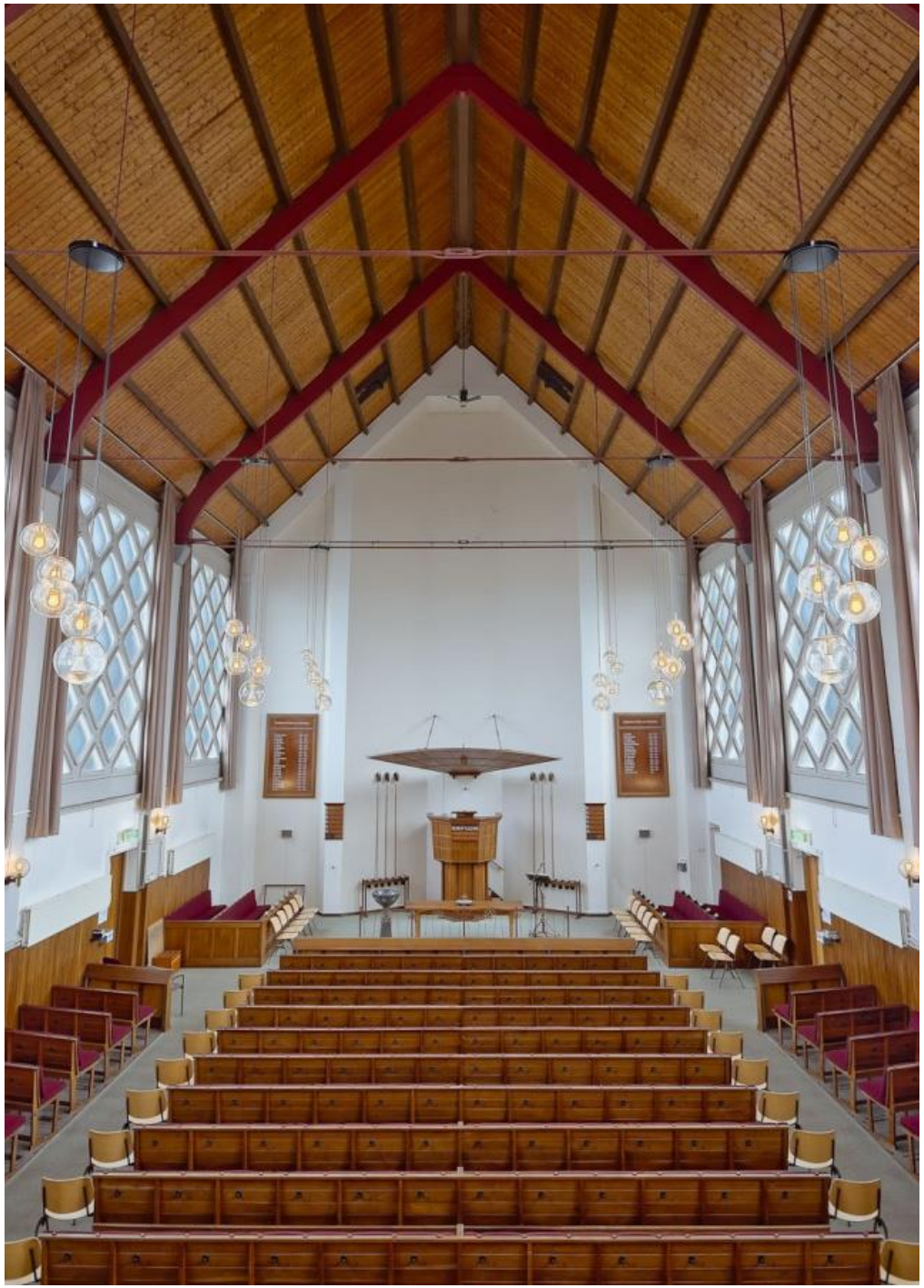

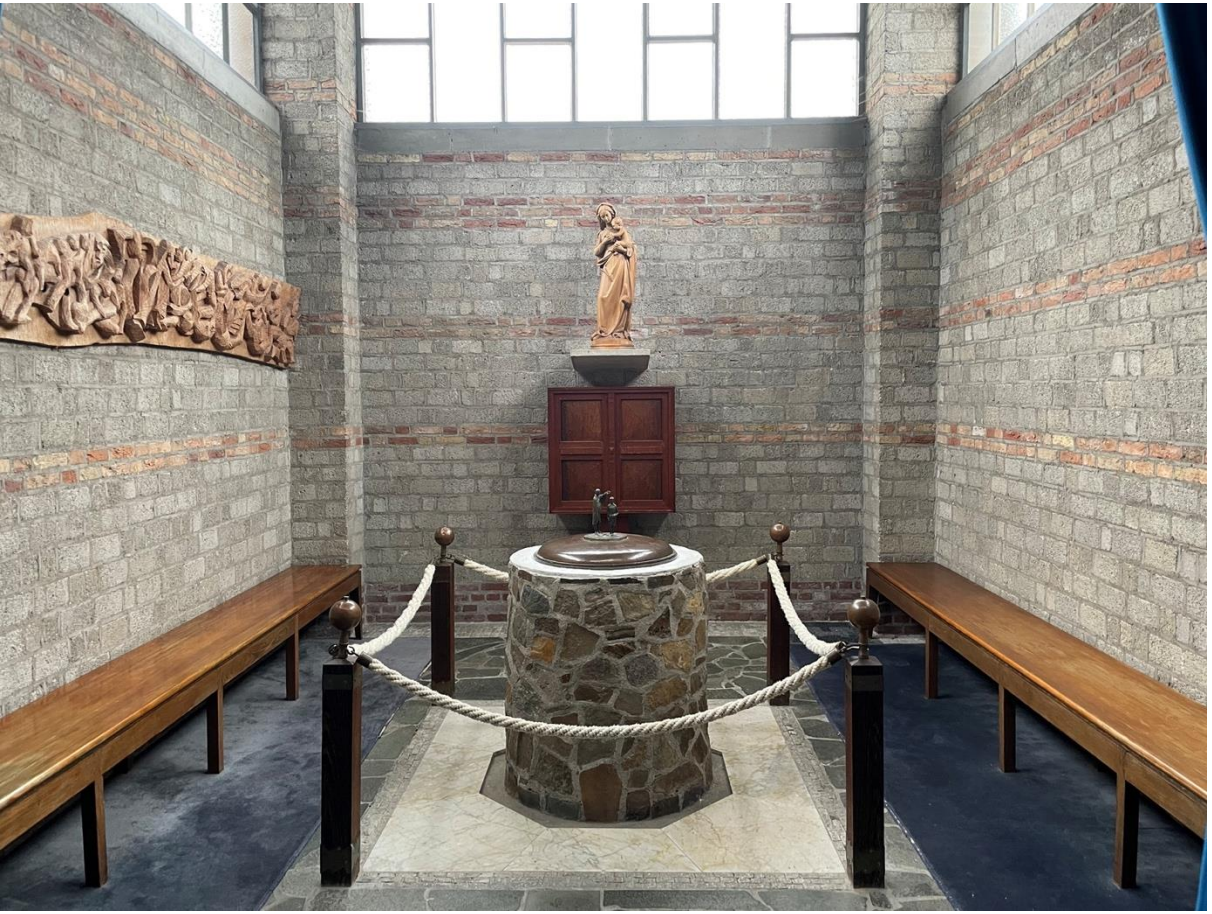
Foto's: Diana Nieuwold

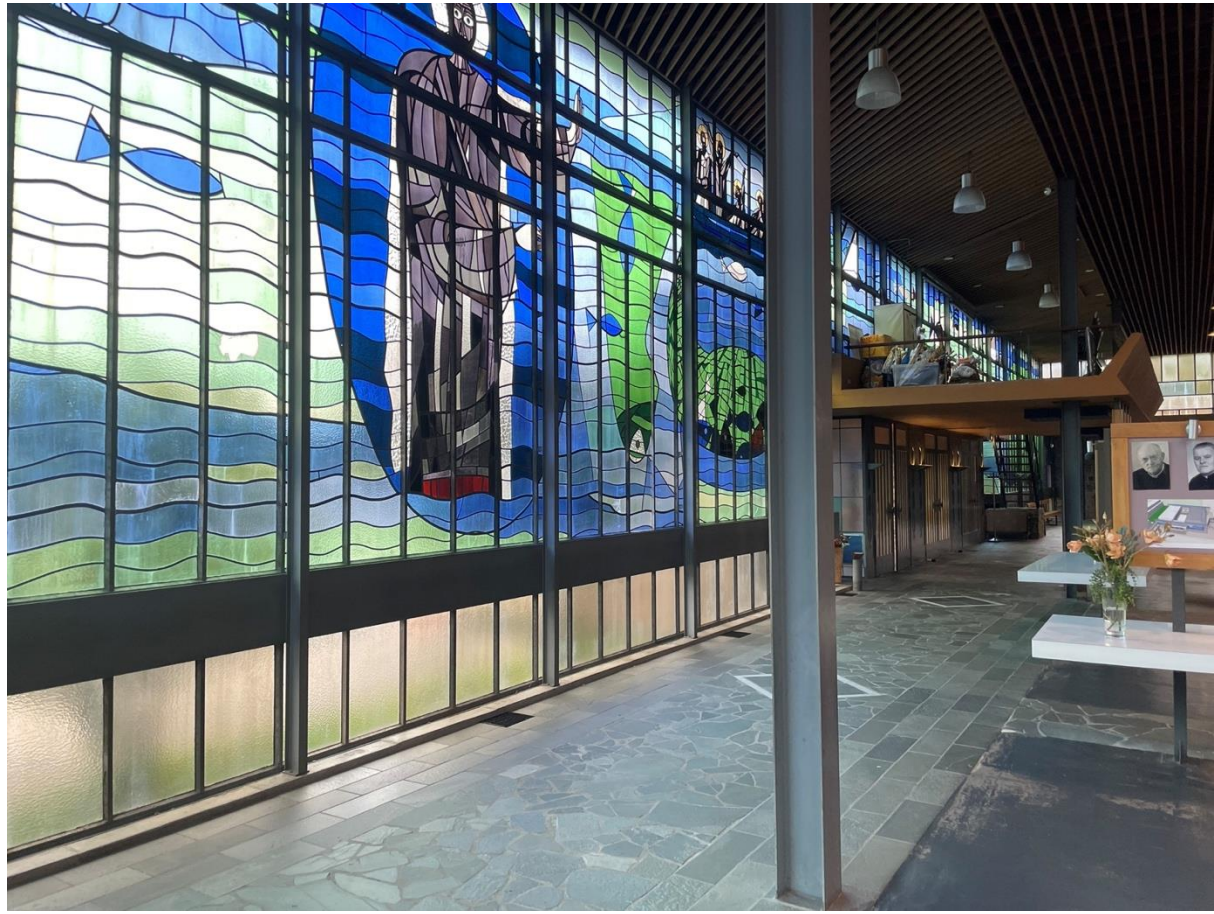
Hervormde Kerk, Ochten

Antonius Abtkerk, Malden

Tot slot ….

- Behoud van het interieurensemble uitgangspunt van beleid
- Kennis van de (spreiding en diversiteit van) kerkinterieurensembles in Gelderland
- En …..

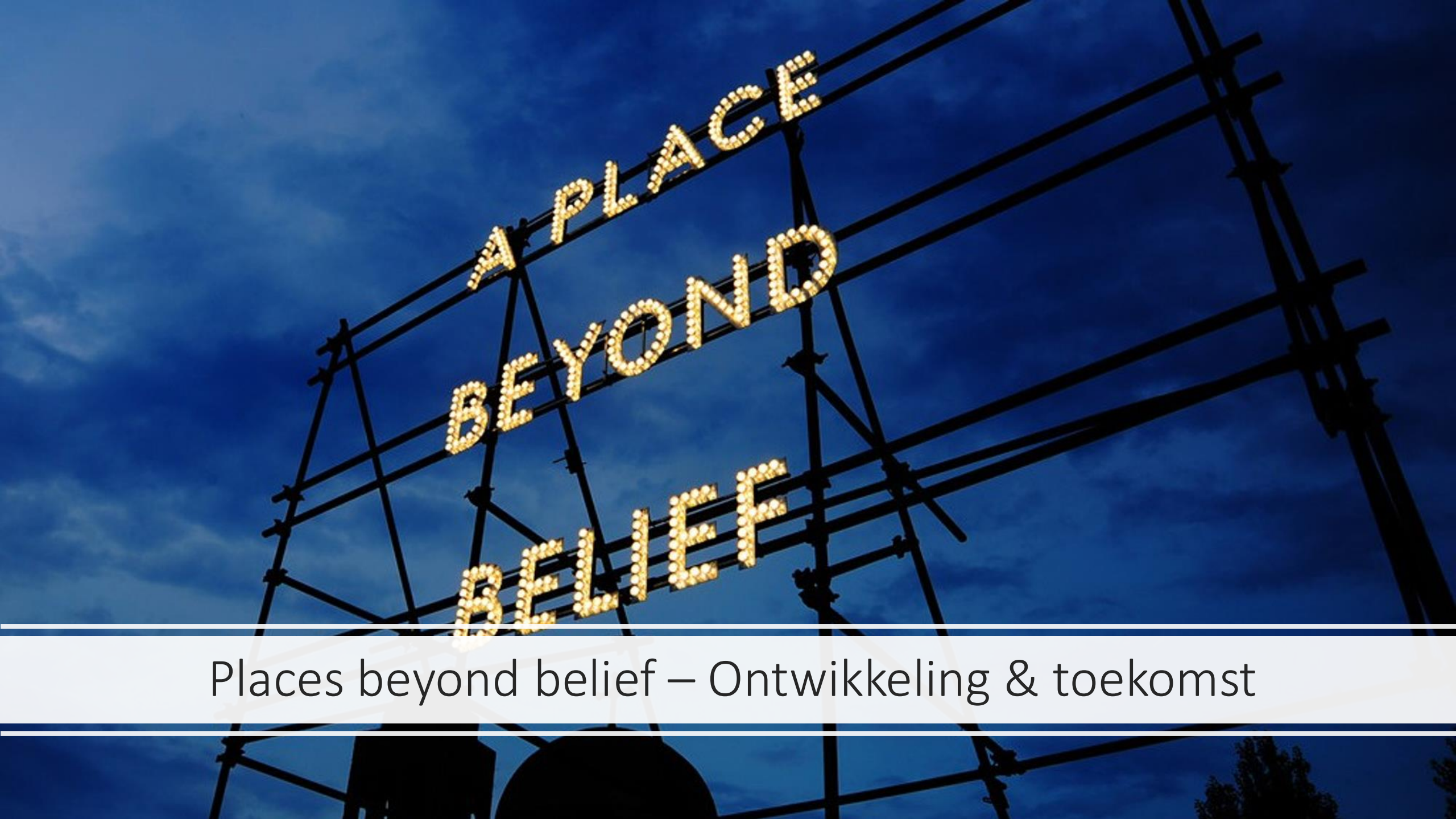
Ontmantelen kan maar één keer …

MARIEKE WIEGEL

Directeur Grote kerk Breda

Places beyond belief – Ontwikkeling & toekomst

Gelderse Kerken - ruim 50 jaar behoud en de herbestemming van oude en monumentale kerken

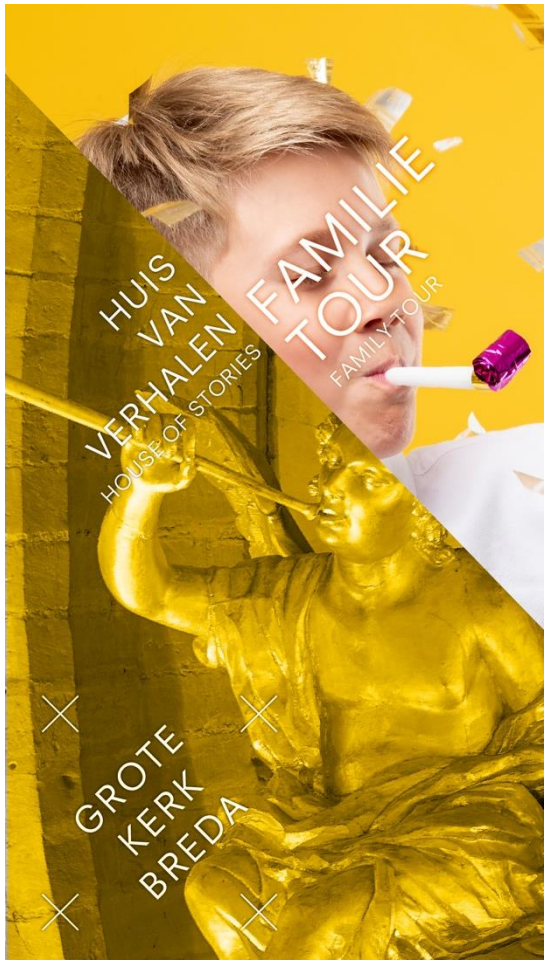
Grote Kerk Breda – Brabantse zus

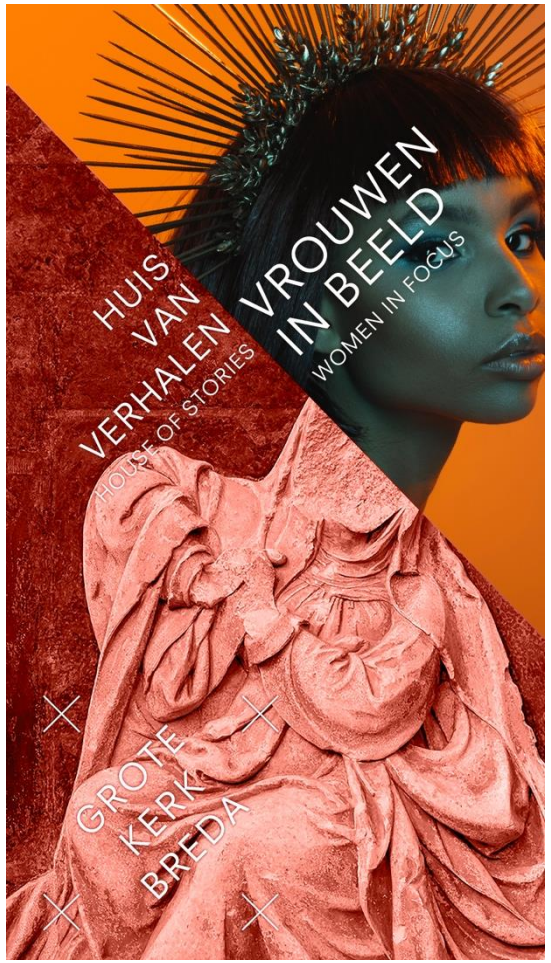

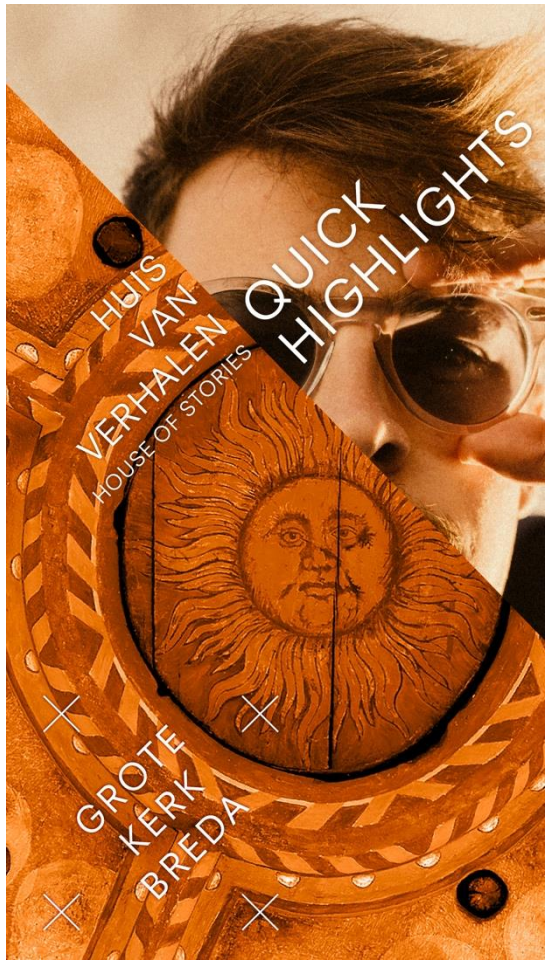
Een opdracht voor nieuw beleid

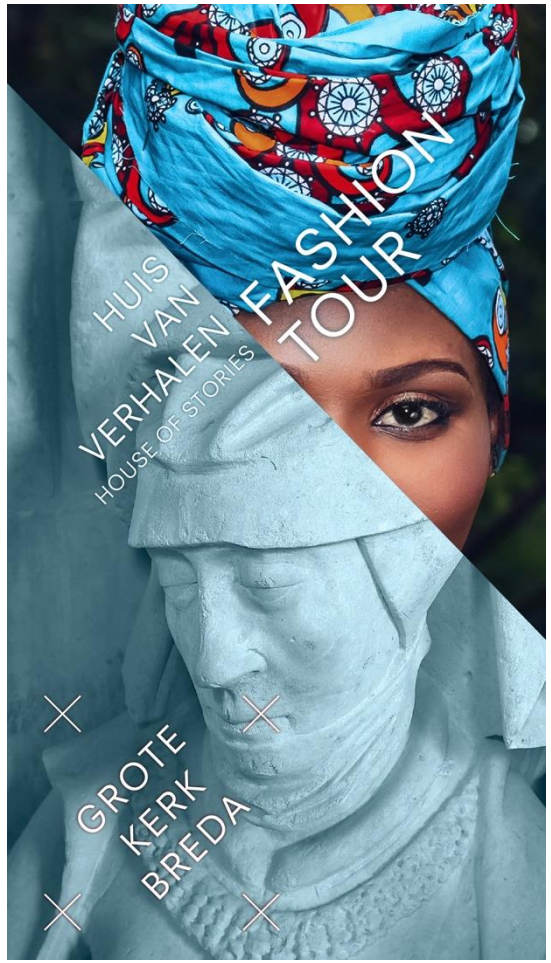

Een dynamisch Huis van Verhalen

HUIS
VAN
VERHALEN
HOUSE OF STORIES
FAMILIE-
TOUR
FAMILY-TOUR
GROTE
KERK
BREDA

HUIS
VAN
VERHALEN
HOUSE OF STORIES
VROUWEN
IN BEELD
WOMEN IN FOCUS
GROTE
KERK
BREDA

HUIS
VAN
VERHALEN
HOUSE OF STORIES
QUICK
HIGHLIGHTS
GROTE
KERK
BREDA

HUIS
VAN
VERHALEN
HOUSE OF STORIES
FASHION
TOUR
GROTE
KERK
BREDA

DNA van een kerk – Grote Kerk Breda – een hofkerk

Levenslijn van een stenen kerk

1269 eerste vermelding stenen kerk ‘denne stenne monster te Breda’

1410 start bouw van de huidige Grote of Onze-Lieve-Vrouwekerk in Breda

1560 voltooiing kerk

1694 brand in toren

1702 herbouw toren en herstelwerk kerk

1843-1880 restauratie toren

1904 besluit kerkbestuur tot algehele restauratie van de kerk

1968 afsluiten restauratie

1978 oprichting seculiere beheersstichting Grote of Onze Lieve Vrouwekerk te Breda (ontstaan uit de Vereniging Concordia, de (toenmalige) Hervormde Gemeente Breda en de gemeente Breda)

1987 restauratie commissie ingesteld

1991 start restauratie onder leiding van Prof. J. van Stigt

1998 officiële opening door H.M. Koningin Beatrix

2007 afronden restauratie interieur

2016 – 2021 toekenning SIM (Subsidie Instandhouding Monumenten) door het Rijk

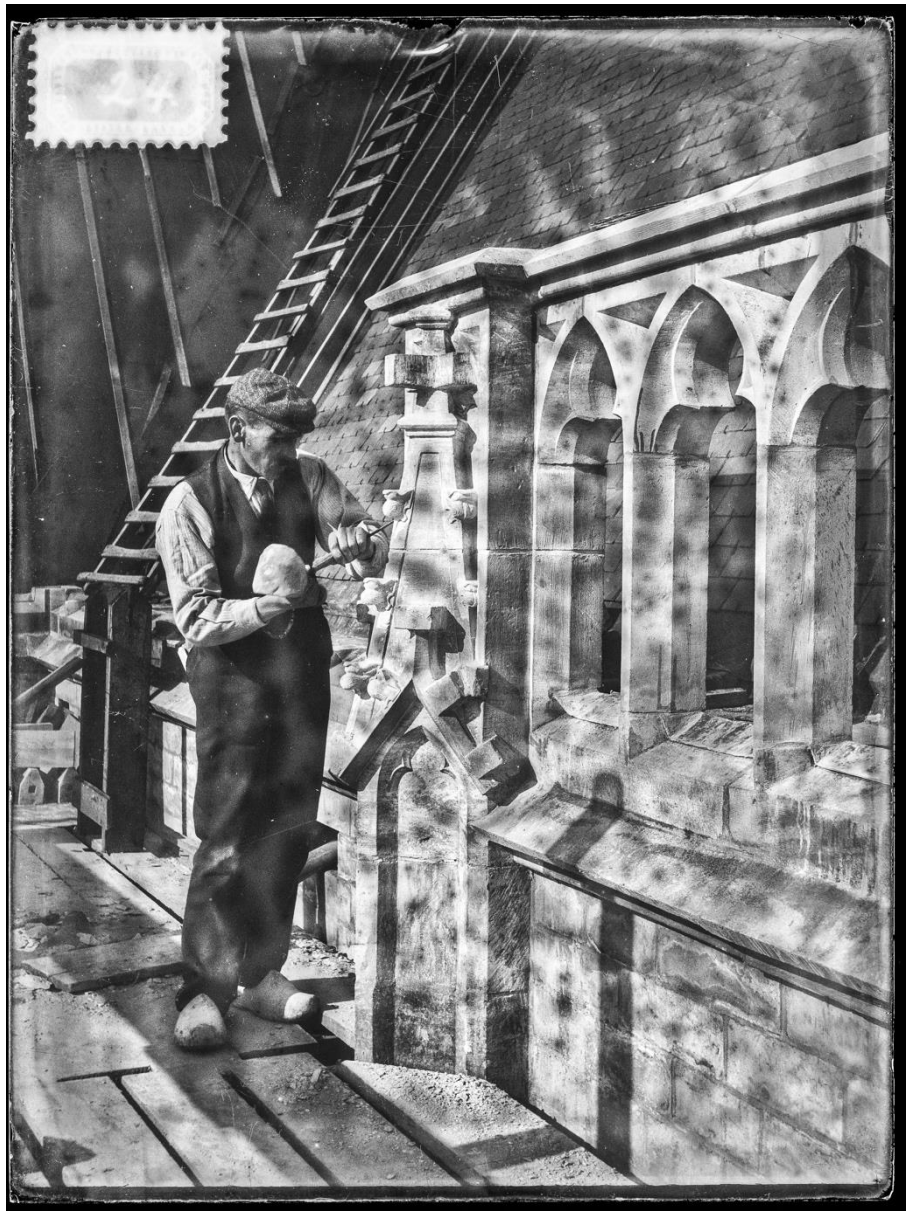
2018 start restauratie gevels 10 jaar restauratiesubsidie SRR door het Rijk

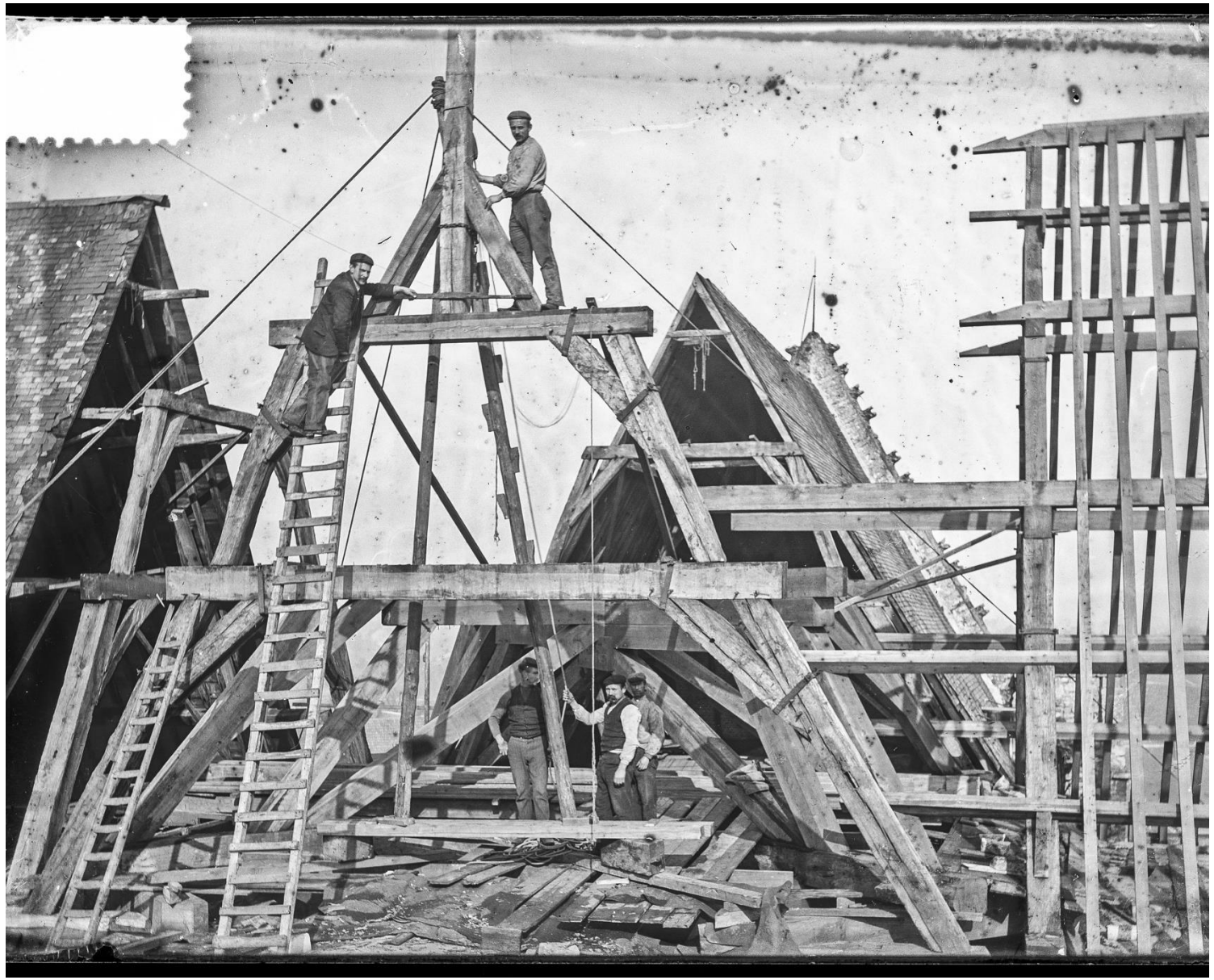
2026-2031 toekenning SIM (Subsidie Instandhouding Monumenten) door het Rijk

ANT TELEF = 9362
VAN BREDA
RESTAURANT

Restauratie kooromgang 2018-2027
SRR 10-jarenplan restauratie € 7,0 mio

- Rijk / RCE € 4,9 mio
- Provincie Noord-Brabant € 0,5 mio
- Gemeente Breda € 0,5 mio
- Stichting Grote Kerk Breda € 1,1 mio

Duurzame instandhouding – Innovatie en vakmanschap

CANADA

DEMAN

Cathedral Thinking

Nieuwe tijdlaag

G42b_ Links
BOVENZICHT
G42b_ rechts
BOVENZICHT

Restauratie en modernisering Hillen orgel

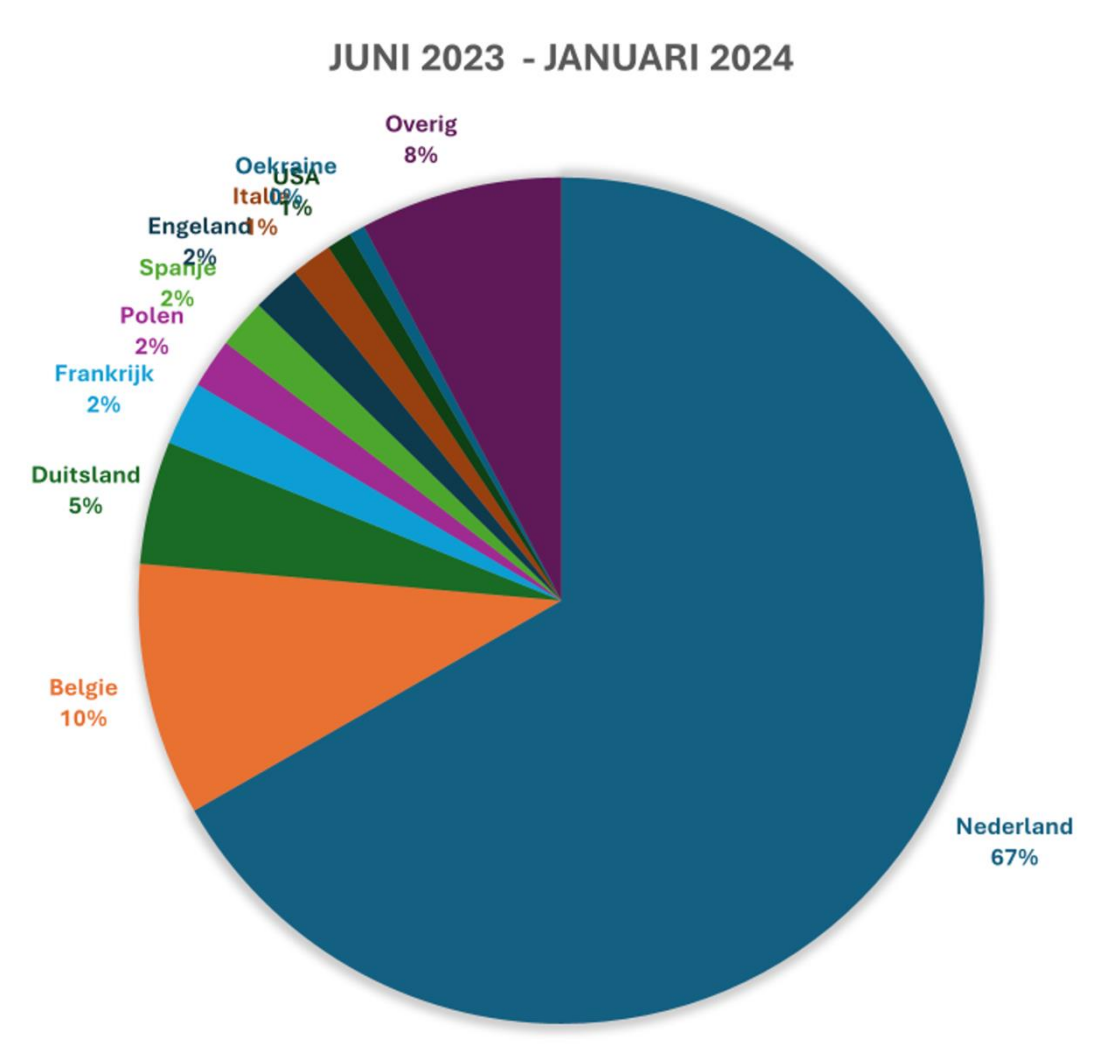

Grote Kerk Breda - erfgoedkapitaal van de stad

Third place – Bereik nieuwe doelgroepen

De bezoekers

- We ontvangen **121 verschillende nationaliteiten** in de Grote Kerk Breda.
- Bezoekersaantallen per jaar
  - 2025 - 163.333 bezoekers
  - 2024 - 164.787 bezoekers
  - 2023 - 150.888 bezoekers
  - 2022 - 117.637 bezoekers
- Uit het onderzoek blijkt dat **67% van de bezoekers in Nederland woont,** 10% in België en de overige 23% vooral in andere Europese landen.
- 49% van de Nederlandse bezoeker komt uit **Noord-Brabant** - ruim de helft hiervan is Bredanaar -, respectievelijk 16% en 9% uit Zuid- en Noord-Holland.

Plek voor resonantie

Plek voor verbeelding

Nieuwe Perspectieven

MADE
IN
BREDA

SURO
Elektro

Plek voor educatie

Plek voor meerstemmigheid en inclusie

GAIA – Planeet aarde

KERKEN OVERLEG

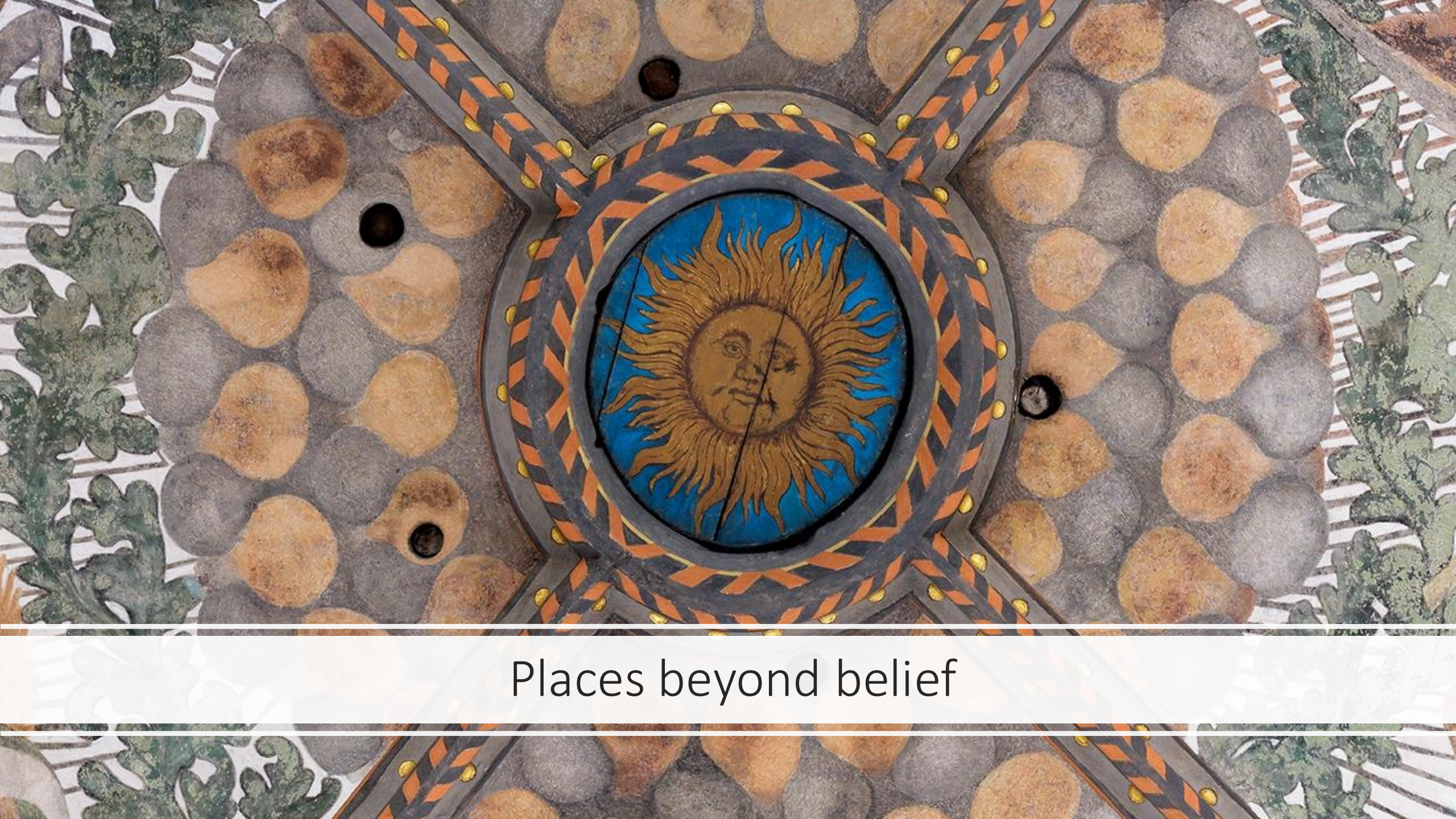
/ Grote Kerk Naarden / Laurenskerk Rotterdam / Nieuwe Kerk Amsterdam / Oude Kerk Amsterdam / Pieterskerk Leiden / Stadsherstel Amsterdam / Stevenskerk Nijmegen / Westerkerk Amsterdam

MIDDEN IN DE SAMENLEVING

Verkenning van de maatschappelijke betekenis van grote stadskerken

Places beyond belief

TOEKOMST RELIGIEUS ERFGOED - PAUZE

GEA Gelderse Erfgoed Alliantie

SASKIA CROES

Directeur Staring Advies

Landschap en ecologie rond kerken

Stichting Staring Advies – Saskia Croes

21-10-2026

Landschap en ecologie rond kerken

- Ecologie: kerk in zijn leefomgeving
- Beheer van kerk is ook beheer van het gebied
- Organisatie van ecologie
- Conclusie

Staring Advies

Een kerk staat nooit op zichzelf

- Landschap
  - ruimtelijke weerslag van verschillende functies van kloosters en kerken

  => continuïteit
- Kerk en kerkhof
  - Gastheer van (korst)mossen – paddenstoelen – gierzwaluwen – vleermuizen – kerkuil - slechtvalk

=> Wisselwerking: continuïteit verstilling en rust

Dus:
combinatie van ecologische & landschappelijke waarde – monumentale waarde – cultuurhistorische waarde

Staring Advies

Q 14x
14-08-2026 01:28

Beheer van kerk is ook beheer van gebied

- Bewustwording: beheer van kerk vraagt een brede ruimtelijke blik
- Geschiedenis zit in de kerk zelf én in de leefomgeving
- Ken de plek voordat je gaat veranderen
- Start tijdig met onderzoek: quickscan en aanvullend onderzoek

Kern:
Kennis van kerk en haar relatie met de omgeving als basis om betere keuzes te maken vanuit de basis: versterken van wat er al leeft

Staring Advies

Ecologie: van noodzaak tot kans

- Ecologische en monumentale waarden gaan hand in hand
- Nemen toe in tijd
- Versterken elkaar
- Hebben voor veel mensen een diepere, emotionele betekenis
- En leiden tot een gevoel van ‘eigenaarschap’ (kerktellingen)

Kern:
Religieus erfgoed bewaren betekent zorg dragen voor wat mensen ooit hebben gebouwd én wat er in de loop van de tijd omheen, op en in is gaan leven!

Staring Advies

Organisatie van ecologie 1

- Onderzoek vraagt tijd: ca 1 jaar
- Ecologische kennis voegt waarden toe en is basis om betere keuzes te maken
- Zoek de verbinding tussen monumentale en ecologische waarden: in ouderdom – rust & verstilling – sfeer van locatie – emotie - eigenaarschap
- Maak ook in de ecologie keuze in
  - behoud
  - herstel
  - vernieuwing

Kern:
Zet ecologie aan tafel bij planvorming

Staring Advies

Organisatie van ecologie 2

- Omgevingsvergunning voor flora en fauna activiteit
  - resultaat: goede keuzes, behoud en versterking van ecologie
- Ecologisch werkprotocol
  - resultaat: voor aannemer praktische handvatten om ecologie te beschermen
- Ecologische begeleiding

Conclusie: tijdig aan de slag met ecologie levert meerwaarde en geen beperkingen op!

Staring Advies

De toekomst van natuur, landschap en leefomgeving vraagt om grote plannen en ambitie. En de keuzes van vandaag maken het verschil.

Maak zichtbaar wat van waarde is. Met kennis van het gebied en oog voor de mens. Maak afwegingen die verder kijken dan vandaag. Zo dragen we bij aan een omgeving die rijk blijft aan leven, voor nu en later.

Staring Advies

PLENAIR GESPREK

dagvoorzitter Lian van der Zon

VRAGEN AAN DE ZAAL

- Wat zien jullie als de grootste uitdaging voor de toekomst van onze kerkgebouwen?

VRAGEN AAN DE ZAAL

- Wat kunnen jullie bijdragen aan het behoud en een goede toekomst van het religieuze erfgoed?

VRAGEN AAN DE ZAAL

- Welke ondersteuning is er nodig om tot een passende en toekomstbestendige bestemming te komen?

BEDANKT VOOR JE KOMST

Gelderse Erfgoed Alliantie

TOEKOMST RELIGIEUS ERFGOED

GEA Gelderse Erfgoed Alliantie